

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2013:28

Bibliotekarien - en överspänd bibliofil?
En jämförande kvalitativ innehållsanalys av bibliotekarien i svensk
skönlitteratur, 1945-2009.

JENNY LINDE

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Författaren**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
- helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Bibliotekarien – en överspänd bibliofil? En jämförande kvalitativ innehållsanalys av bibliotekarien i svensk skönlitteratur, 1945-2009.

Engelsk titel: The Librarian – an overstrung bibliophile? A comparative qualitative content analysis of the librarian in Swedish fiction, 1945-2009.

Författare: Jenny Linde

Färdigställt: 2013

Handledare: Eva Wahlström

Abstract: The study is based on three Swedish novels published in 1945, 1956 and 1964, and three Swedish novels published in 1998, 2008 and 2009. The aim has been to investigate how librarians are portrayed in Swedish literature, as well as a comparison between the older and the newer literature. What librarian images are portrayed in the analyzed literature? Is the portrayal mostly positive, negative or neutral? Are there any clear differences in how librarians portrayed in newer and older Swedish fiction? If so, what are they? The method used has been qualitative content analysis where relevant paragraphs have been coded and divided them into categories of appearance, personality, and professional identity.

The conclusion is that the librarian is often portrayed as an intellectual and somewhat high-strung bibliophile. There has been examples of librarian as colorless, middle-aged, old fashioned, nervous, sensitive, high-strung, neurotic and condescending to library visitors. Overall, the picture is quite negative. However, there are exceptions; two of the portrayed librarians have been portrayed as attractive and, for its time, modern. The fictional librarian is often portrayed as a person who feels a great need to try to get other people to read. There is no clear difference in how the librarians are portrayed in the new or old literature.

Nyckelord: bibliotekarier, stereotyper, skönlitteratur, kvalitativ innehållsanalys, personlighet, komparation, yrkesidentitet, utseende

1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Disposition	7
1.5 Material	7
2. Tidigare forskning	9
2.1 Svenska studier.....	9
2.2 Internationella studier.....	10
3. Metod och teori	11
3.1 Metod	11
3.2 Kvalitativ innehållsanalys	12
3.2.1 Egen tillämpning	14
4. Analys och resultat	15
4.1 Utseende	15
4.2 Personlighet	18
4.3 Yrkesidentitet	24
5. Jämförande diskussion	28
6. Sammanfattning	30
7. Käll- och litteraturförteckning.....	32
7.1 Primärkällor.....	32
7.2 Sekundärkällor	32

1. Inledning

I *Bra Böckers Lexikon* definieras stereotyp som något oföränderligt, likartat, ständigt återkommande och klichébetonat. Det är vanligtvis en förenklad och fördomsfull föreställning om människor som tillhör en specifik etnicitet, klass, yrkesgrupp eller subkultur.¹

Bibliotekarier skildras inte sällan som grå och tråkiga typer i såväl skönlitteratur som populärkultur. Varifrån kommer denna bild av bibliotekarien? Pauline Wilson skriver i *Stereotype and status. Librarians in the United States* från 1982 att stereotyper kan baseras på förstahandsinformation eller kontakt. De kan även vara komplexa. Dock tycks de inte påverkas mycket av den samhälleliga utvecklingen, i det här exemplet att bibliotekarieyrket hela tiden genomgår förändring. Stereotyper förblir ofta eftersom de kan vara användbara eller till och med nödvändiga för att organisera kunskap och erfarenheter av vissa grupper av människor. När de väl lärts in blir de en social verklighet eller fakta. Stereotyper är ett socialt koncept, och en trolig källa till de stereotypa föreställningarna om bibliotekarien är främst TV, film, reklam, radio, tidningar, pjäser och skönlitteratur, vilka reproducerar föreställningar om bibliotekarien.² Ute i samhället tycks en väldigt traditionell stereotyp av bibliotekarien som en gammaldags och tråkig kuf leva kvar, trots att yrket genomgått stora förändringar. De karaktäristiska drag som associeras med biblioteket går ofta även att finna i gestaltningen av bibliotekarien. Det är således möjligt att denna föreställning även påverkar yrkets status och lön. De flesta vet förmodligen vad en bibliotekarie är, men vad som ingår i yrket utöver att låna ut och sätta upp böcker är mer höljt i dunkel.

En onyanserad bild av bibliotekarier och bibliotekarieyrket har funnits även hos mig, mer eller mindre omedvetet, sedan jag själv blev varse om bibliotekens existens. På äldre dagar samt i och med mitt yrkesval har jag börjat dras mot den och funnit den både intressant och humoristisk. Jag kommer särskilt att tänka på min egen högstadietid. På min högstadieskolas bibliotek arbetade en något excentrisk bibliotekarie; en kvinna i medelåldern med grått hår och trasiga glasögon som lagats med hjälp av en bit tejp. Förmodligen låg hon ganska nära någon av de vanligaste stereotyperna. Vid samma period skulle vi under svenskalektionen författa noveller om valfritt ämne. En pojke i klassen valde då att skildra en återträff med klassen tio år in i framtiden samt att berätta om vad det blivit av alla i klassen. I hans novell var jag bibliotekarie. Så här i efterhand är det lite lustigt att tänka på att det även blev mitt yrkesval i verkligheten.

I den här uppsatsen kommer en analys av hur bibliotekarien i svensk skönlitteratur att göras. Emedan jag själv valt att bli bibliotekarie är det av intresse att undersöka hur bilden av bibliotekarien ter sig i skönlitteratur, eftersom sättet som bibliotekarier betraktas inom fiktionen även kan säga något om hur stereotypen ser ut samt hur bibliotekarier betraktas av allmänheten.

1.1 Bakgrund

Biblioteket, och i synnerhet folkbiblioteket, kan ses som en viktig del i samhällets kulturella infrastruktur. Likt andra kulturinstitutioner påverkas det av diverse faktorer i omvärlden.

---

¹ *Bra Böckers Lexikon* 1995. band 21, s. 329

² Wilson, Pauline 1982. *Stereotype and Status: Librarians in the United States*, s. 4f.

Vidare kan biblioteket ses som ett slags lager för kunskap och en mötesplats där det är meningen att alla ska ha möjlighet att ta del av information, bildning, kunskap och upplevelser.³ Idag är bibliotekaryrket snarare inriktat mot information än mot skönlitteratur och folkbildning, men man satsar fortfarande på diverse skönlitterära läsprojekt runt om i landet. Kanske får information, skönlitteratur, facklitteratur och ny media en mer jämbördig ställning på biblioteken framöver, menar Thorn Wollnert i utredningen *Att arbeta med kultur och fritid: en studie av professioner i förändring* från 2003.

Folkbiblioteksrörelsen växte fram i Sverige omkring förra sekelskiftet med de nordamerikanska *Public Libraries* som förebild. En av visionerna var att skapa ett alternativ till de i Sverige redan existerande kommersiella lånebiblioteken och deras illa ansedda utbud.⁴ En av de allra viktigaste förgrundspersonerna för utvecklandet av Sveriges folkbibliotek var Valfrid Palmgren (1877-1967). Enligt Palmgrens vision skulle biblioteken stå över eller vid sidan av politiska och ekonomiska motsättningar i samhället och således ansågs det lämpligt att biblioteksverksamheten skulle skötas av allmänna kommunala bibliotek.⁵

Fram till andra hälften av 1800-talet då biblioteken främst var vetenskapliga eller religiösa var bibliotekarien alltid en man. Ofta var arbetsuppgifterna en slags bisyssla då det var vanligt att man samtidigt var forskare. I Sverige var det här systemet en verklighet tills för ungefär 50 år sedan. Folkbibliotekens bibliotekarier anställdes då som amanuenser och lärdes upp på biblioteket. För att få anställning som amanuens krävdes vanligen att man var licentiat eller hade doktorsgrad. Således var det länge få kvinnor som kom ifråga för yrket.⁶ Dock förekom det kvinnliga biblioteksassistenter redan under tidigt 1900-tal. Det gamla lärlingssystemet för utbildning av forskningsbibliotekarier försvann dock i Sverige i och med Bibliotekshögskolan i Borås under 1970-talet.⁷

I Anneli Jonasson och Lillemor Lindbergs magisteruppsats *Yrket bibliotekarie, för mig växer det hela tiden*. (1999) behandlas folkbibliotekariers uppfattningar om och upplevelser av sin yrkesidentitet. Uppsatsförfattarna framhåller att bibliotekaryrket är ett akademiskt yrke, men bland de akademiska yrkena hör det inte till de mest statusfyllda, trots utbildningstid. Att bli bibliotekarie har dessutom ofta betraktats som ett "kall".⁸ Yrken som betraktats som kall är inte sällan dåligt betalda. Vanligen är det kvinnor som är de "kallade" och då till yrken såsom lärare, sjuksköterska och bibliotekarie, menar Barbro Thomas i sitt avsnitt *Status efter lön och kön* i Harry Järvs *Bibliotekaryrket: Tradition och förändring*.⁹ Längre sågs bibliotekariearbete, tillsammans med läraryrket och sjuksköterskeyrket, som ett respektabelt sätt för ogifta kvinnor ur medel- och överklassen att försörja sig. Dessa yrken hade gemensamt att de betraktades som naturliga förlängningar av kvinnans vårdande och fostrande funktion i samhället.¹⁰ Thomas betonar att det finns ett samband mellan lön och status på samma sätt som det finns ett samband mellan lön och kön. Höglöneyrken innebär

---

³Thorn Wollnert, Camilla 2003. *Att arbeta med kultur och fritid: en studie av professioner i förändring*, s. 16

⁴ Rydbeck, Kerstin 2003. *Från argsint tråkmåns till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotypen i modern fiktionsprosa och dess ursprung*, s. 128

⁵ Järv, Harry 1991. *Bibliotekaryrket. Tradition och förändring*, s. 58ff.

⁶ Rydbeck, s. 27

⁷ Rydbeck, s. 128

⁸ Jonasson, Anneli & Lindberg, Lillemor 1999. *Yrket bibliotekarie, för mig växer det hela tiden*.

Folkbibliotekariers uppfattningar om och upplevelser av sitt yrke- en kvalitativ studie med drag av life history, s. 14.

⁹ Thomas, Barbro 1991. *Status efter lön och kön*, s. 137

¹⁰ Rydbeck, s. 129

vanligen hög status. I det allmänna medvetandet, menar Thomas, har bibliotekarieyrket i regel en högre status än exempelvis byggnadsarbetaren, även om byggnadsarbetaren i realiteten har högre lön.¹¹ Det problematiska kan emellertid vara att när en yrkesgrupp länge varit lågavlönad riskerar även yrkesidentiteten att försvagas, hävdar vidare Thomas. Detta kan i sin tur leda till att man i sin yrkesroll känner att man måste hävda sig och bevisa sitt berättigande samt låta omgivningen veta att man gör ett viktigt arbete.¹²

I *Expectations of Librarians in the 21st Century* kan man läsa en rad texter om bibliotekarieyrkets förväntade framtid. Bland annat kan man läsa att man som framgångsrik bibliotekarie under 2000-talet bör kunna argumentera för yrkets relevans på ett sätt som ingen av föregångarna behövde. Bibliotekarien behöver numera tävla med avancerade datorer, databaser och annan teknisk utrustning för att kunna hävda sig mot den informationssamlade omvärlden. Tiden då bibliotekarien var bland de få yrkesgrupper i samhället som hade kunskap om vad Internet kan åstadkomma är i stort sett över. Yngre generationer betraktar idag Internet som lika självklart som televisionen eller tryckt media. Hur ska man då kunna behålla yrkets relevans? En möjlighet är att betona definitionen av information.¹³ För en modern bibliotekarie krävs flexibilitet, innovation, medvetenhet om nya tekniska innovationer, trender samt intresse och behov från omgivningen. Dessa kompetenser tillsammans med samma färdigheter som alltid efterfrågats av bibliotekarier, det vill säga organisering, kritiskt tänkande, stark servicekänsla och lyhördhet gentemot biblioteksanvändarna. En riktigt kompetent bibliotekarie behärskar inte enbart de mest grundläggande datakunskaperna, utan även hur man uppdaterar dessa kunskaper då behoven kommer att förändras under yrkeskarriären. Den kompetente bibliotekarien kan se var balansen finns rörande den äldre, mer tidlösa yrkesidentiteten och hur biblioteket idag är en mötesplats samt ett slags lager för information och hur man gör för att återvinna den.¹⁴

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur bibliotekarier gestaltas i svensk skönlitteratur, samt göra en jämförelse mellan den äldre och den nyare skönlitteraturen.

Hur gestaltas bibliotekarierna i den analyserade skönlitteraturen?

Är gestaltningen av dem mestadels positiv, negativ eller neutral?

Finns det några tydliga skillnader i hur bibliotekarier gestaltas i nyare och äldre svensk skönlitteratur? Om så är fallet; vilka är de?

Stämmer gestaltningen in på de stereotyper som framträder i tidigare forskning?

Uppsatsens mest centrala begrepp är stereotyp, eftersom det ofta präglar hur bibliotekarien gestaltas. Hur bibliotekarier skildras inom litteraturen kan även ge en bild av hur man ser på bibliotekarier i verkligheten, och således påverka yrkets status.

1.3 Avgränsningar

---

¹¹ Thomas, s. 135

¹² Thomas, s. 142

¹³ Bridges, Karl 2003. *Expectations of the Librarian in the 21st Century*, s.7

¹⁴ Bridges, s. 11f.

Jag har valt att basera undersökningen på sex svenska skönlitterära verk, varav de tre äldre utgavs 1945, 1956 samt 1964 och de tre nyare utgavs 1998, 2008 samt 2009. De äldre romanerna skrevs under en tid då Sverige hade god ekonomisk tillväxt. Högkonjunkturen som åtnjöts under efterkrigstiden hade gjort det möjligt att återuppta det folkhemsbygge som krigsåren hindrat.¹⁵ Folkbiblioteken fick under efterkrigstiden även kraftigt ökade anslag.¹⁶ De nyare romanerna skrevs i en tid av mer osäker arbetsmarknad, en tid då privatiseringar blivit alltmer omfattande samt de ekonomiska villkoren för biblioteken blivit sämre, men samtidigt med det nya informationssamhällets intåg, en tid då datorer och Internet blivit närpå var mans egendom samt därmed en förnyad yrkesroll för bibliotekarien.¹⁷

De kategorier som jag kommer att fokusera på vid analysen av de sex romanerna är utseende, personlighet och yrkesroll. Under utseende kommer gestaltning av kläder, kropp, hår, ytlighet, hur personen ser på sitt eget utseende samt hur omgivningen ser på personens utseende att behandlas. Under personlighet behandlas gestaltningen av personens beteende, känslor, handlingar, världsbild, mentalitet, humör, relation till andra människor, intressen och hur personen uppfattas av andra. Under yrkesroll behandlas gestaltningen av yrkesidentitet, karriär, yrkesdrömmar, arbetssysslor, känslorna inför arbetet samt vilka verktyg som används i arbetet.

Uppsatsen ämnar inte ge en komplett bild av bibliotekarien i svensk skönlitteratur, utan snarare att ge en bild av hur bibliotekarieyrket kan gestalta sig då man gör några mindre nedslag i ett mindre antal romaner skrivna under skiftande tidsperioder. Det hade varit intressant att göra jämförelsen ännu mer omfattande, genom att exempelvis ha med skönlitteratur från fler och ännu mer skiftande tidsperioder, men av utrymmesskäl har detta inte varit möjligt. Jag har även aktivt valt bort romaner som redan behandlats i tidigare akademiska uppsatser om ämnet gestaltning av bibliotekarier i skönlitteratur, med undantag för Katarina Mazettis *Grabben i graven bredvid* eftersom jag upplevt den som ett relevant och välkänt exempel på en modern roman där en bibliotekarie gestaltas.

1.4 Disposition

Jag har under avsnittet *Material* valt att inkludera en redogörelse för handlingen i var och en av de sex romanerna, för att ge läsaren en större förståelse. I avsnittet *Tidigare forskning* framläggs en kortare presentation om vad som tidigare skrivits gällande bibliotekariebilder och bibliotekarierestereotyper inom skönlitteratur i Sverige. I avsnitt tre redogörs för den metod och teori som legat till grund för den skönlitterära analysen. Därefter tar analysdelen vid. Uppsatsen avslutas med en jämförande diskussion och en sammanfattning. Därefter följer käll- och litteraturförteckning.

1.5 Material

Dagmar Edqvists *Kamrathustru* (1945) handlar om 26-åriga Ebba Garland. Ebba är fil.kand. och amanuens vid folkbiblioteket i staden Österhamn och ser sig som en modern och

---

¹⁵ Lönnroth, Lars & Delblanc, Sven & Göransson, Sverker 1999. *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad: 1920-1995*, s. 300

¹⁶ Lönnroth m.fl., s. 314

¹⁷ Lönnroth m.fl., s. 304

insiktsfull ung kvinna, som dock inte ännu funnit den stora kärleken. Till slut möter hon ingenjör Mikael Bourg, en man i 40-årsåldern som arbetat utomlands i många år men nu flyttat tillbaka till Sverige. De båda attraheras av varandra och börjar umgås, men ålderskillnaden och deras skilda bakgrunder utgör problem som ständigt sätter käppar i hjulet. Mikael vill dessutom inte gifta sig eftersom han inte anser att han kan försörja en hustru. De båda gifter sig dock slutligen och Ebba avslutar sin anställning på biblioteket.

Björn-Erik Höijers *Befriaren* (1956) skildrar Henrik Palonen, en man i 20-30 årsåldern som arbetar som biblioteksbiträde i ett norrländskt samhälle. Ett till synes oskyldigt skämt från en låntagare om att han, som i själva verket är en väldigt timid och försagd person, ser ut som en typisk mördare blir startskottet för mörka tankar och fantasier om mord. Henrik bor tillsammans med sin mor och de bor i sin tur granne med en kvinna och hennes lille son. Henrik blir fixerad vid kvinnan, som han anser omoralisk eftersom hon har en älskare samtidigt som hon ligger i skilsmässa, samtidigt som han attraheras av henne. Han fattar även sympati för den lille sonen och börjar se sig själv som en befriare då han känner att han har en skyldighet att skydda pojakens renhet från moderns synd. Det sker även ett dubbelmord i närheten av Henriks hemort och han följer fascinerat mordutredningen och börjar sympatisera med den skyldige mördaren. Skulle han själv kunna vara kapabel till ett sådant ohyggligt dåd?

Kai Söderhjelm's *Boel och böckerna* (1964) handlar om gymnasisten Boel Svensson som går andra ring på den allmänna linjen på Kråketorps läroverk. Boel är en mycket ordentlig och söt flicka som börjat fundera allt mer över vad hon ska göra med sitt liv. Efter att av misstag klivit på en bokbuss istället för en vanlig buss börjar hon leka med tanken på att bli bibliotekarie. Boel gillar ju böcker. Omgivningen är dock skeptisk till hennes yrkesplaner - det är ju ett så tråkigt och dammigt jobb! Boel står emellertid på sig och lyckas få sommarjobb på ett bibliotek.

Katarina Mazettis *Grabben i graven bredvid* (1998) handlar om bibliotekarien Desirée och om lantbrukaren Benny som efter många om och men blir ett omaka par. Desirée är en barnlös änka i 35-årsåldern som sätter stort värde på sin akademiska utbildning och kulturella intressen, men blir oväntat kär i Benny som är hennes raka motsats. Båda känner dessutom en stor längtan efter att få bli föräldrar, men ska deras kärlek kunna övervinna deras stora olikheter?

Bengt Hubendicks *Den oskuldfulle bibliotekarien. Bara en enkel berättelse* (2008) handlar om unge Hjalmar Kvarnstrand och utspelar sig i huvudsak under 1950-talet. I Hjalmar's liv är det böckerna och kunskapen som står i centrum. När det gäller andra människor drar han sig hellre undan, och i synnerhet då det gäller det motsatta könet som han samtidigt är mycket nyfiken på. Det är mestadels bland böcker och inte bland kamrater som han finner sina vänner. Hjalmar bor tillsammans med sin mor, änkefru Kvarnstrand. Under sina sena tonår börjar han intressera sig för bibliotekarieyrket och får till att börja med en tjänst som vaktmästare på Kungliga Biblioteket, men arbetar sig sedan upp och blir bibliotekarie. Alltefter att självförtroendet stiger börjar han även att närma sig det motsatta könet.

Sara Kadefors *Borta bäst* (2009) handlar i huvudsak om Sylvia, en kvinna i 40 årsåldern som begått ett stort misstag då hon stulit en stor summa pengar, svikit sin familj och därför flyttat in i sin bil. En stor del av dagarna tillbringas på ett folkbibliotek och där lär hon känna bibliotekarien Astrid, som är en ensamstående kvinna i 55-årsåldern. Astrid tar sitt arbete på mycket stort allvar och ser det som sin livsuppgift att få människor att läsa, och på så vis

berika sina liv på samma sätt som hon har gjort. Tyvärr lyckas hon sällan med att få omgivningen att bli litteraturintresserad, vilket gör henne uppgiven och frustrerad.

2. Tidigare forskning

För att hitta litteratur inom relevant ämnesområde har jag dels använt mig av Borås högskolas databas över akademiska uppsatser för att se vad som finns inom ramen bibliotekariet och yrkesidentitet samt stereotyper. Äldre kandidat- och master-/magisteruppsatser har därefter gett förslag på intressant litteratur och artiklar. Övriga källor har återfunnits genom att söka i bibliotekskataloger, databaser och nätbaserade bokhandlar samt även genom förslag på artiklar relaterade till de jag tidigare funnit intressanta och relevanta. Ord och termer som användes i sökandet var *bibliotekarie, librarian, stereotype, librarians AND fiction, yrkesidentitet, bibliotekariebilder, bibliotekarier OCH skönlitteratur*.

Målet med denna uppsats är emellertid inte att presentera en komplett bild av den tidigare forskningen i ämnet eftersom texten då skulle bli alltför omfattande, utan snarare att ta upp några exempel på forskning som gjorts, samt att kort sammanfatta dessa studier. Framst kommer forskningen om gestaltandet av bibliotekariet och bibliotekariestereotyper från USA, men ämnet har även behandlats i mindre studier samt akademiska uppsatser i Sverige. Undersökningarna har då behandlat bibliotekarieskildringar inom litteratur, film, TV, reklam, bilden av bibliotekariet i dagspressen, generella uppfattningar av bibliotekariet bland omgivningen, hur bibliotekarier ser på sig själva och sin yrkesroll, samt bibliotekariets klädsel. Eftersom den här uppsatsen kommer att behandla bilden av bibliotekariet inom skönlitteraturen är det i huvudsak den här typen av studier som kommer att fokuseras på i följande avsnitt.

2.1 Svenska studier

I magisteruppsatsen *Är du kvar på ditt gamla dammiga bibliotek? Bilden av bibliotekariet i svensk skönlitteratur 1982-2002*. (2005) av Barbro Lodin har en genomgång av 20 svenska romaner där en bibliotekarie förekommer i handlingen gjorts. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur bilden av bibliotekariet skapas och bibehålls av omvärlden. Vilka bilder av bibliotekariet framträder i de undersökta romanerna? Vilka arbetsuppgifter beskrivs? Hur är manliga, respektive kvinnliga bibliotekarier gestaltade? Resultatet av litteraturgenomgången ställs därefter mot resultatet från ett antal intervjuer med bibliotekarier angående deras yrkesidentitet samt tankar om status och image. I uppsatsen kommer Lodin fram till att bilden av bibliotekariet i skönlitteraturen mycket ofta är stereotyp, samt att det är en ganska negativ bild som framträder. Arbetet beskrivs som okvalificerat. De intervjuade vittnar dock om att yrket är varierat och utmanande och håller inte med om bilden av den stereotypa bibliotekariet men är medvetna om dess existens.

Linda H. Axelsson fokuserar i sin magisteruppsats *Okyssta jungfrur i beigebruna kläder. Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur* från 2008 på eventuella skillnader i hur bibliotekariet framställs i modern svensk, respektive amerikansk skönlitteratur. Studien baseras på tio romaner. Bilderna som framställs ställs därefter mot vad som framkommit i tidigare studier. Citat som beskriver bibliotekariet används för att illustrera och visa stereotyper och diskursanalysen genererar sju diskurser; bibliotekariets yrkesroll, bibliotekariets relation till böcker, bibliotekarier som oansenliga, bibliotekariets klädsel, bibliotekariets hår och frisyrier, bibliotekariets relation till det motsatta könet och sex

samt bibliotekariers slumrande personlighet. Bilden som framträder är i huvudsak negativ. Axelsson menar att den inte tycks ha förändrats mycket och ställer sig därmed bakom den forskning som tidigare genomförts. Det framträder vissa skillnader i hur man skildrar bibliotekarien i svensk, respektive amerikansk skönlitteratur, men i grunden känns stereotypen igen i båda länderna. I den amerikanska skönlitteraturen är bibliotekarien ofta en kvinna som till en början är oansenlig och sexuellt oerfaren som förvandlas till en attraktiv kvinna. I svensk skönlitteratur är bibliotekarierna dock ofta inte lika ingående beskrivna som i de amerikanska.

I kandidatuppsatsen *Snipig tant eller lärdomsgigant? En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarier i skönlitteraturens värld* av Anette Widenberg från 2000 är syftet att undersöka de föreställningar om bibliotekarier som framförs i romaner och tecknade serier. Uppsatsförfattaren har använt sig av kulturanalytisk metod och undersökt teman och karaktärsdrag som är iögonfallande rörande bilden av bibliotekarien. Studien har även gjorts med ett genusteoretiskt perspektiv för att belysa skillnader i föreställningar av manliga, respektive kvinnliga bibliotekarier. Bibliotekarien framställs ofta som en tråkig, grå, ordningsam och tystlåten person. Den typiska kvinnliga bibliotekarien är argsint och ogift vars största kärlek i livet är arbetet. Ibland framträder även "den goda bibliotekarien". Den mest framträdande bilden av en manlig bibliotekarie är den lite feminine mannen. Bibliotekarieyrket är främst sammankopplat med kvinnlighet, vilket även tycks färga av sig på gestaltningen av den manlige bibliotekarien. Det som dominerar i föreställningarna är vad som ses som omanliga, respektive kvinnliga egenskaper.

År 2004 lades Kerstin Rydbecks paper *Från argsint tant med knut till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotyper i ord och bild* fram vid NiKK:s nordiska kvinnorörelsekonferens på Island. Samma text finns även att läsa i *Från handskrift till XML. Informationshantering och kulturarv*. Här diskuterar Rydbeck hur den stereotypa bibliotekariebilden ser ut och hur den eventuellt uppkommit. Hon behandlar även de fördomar som kan ha gjort att stereotypen fortfarande i någon mening existerar. När en stereotyp införlivats är den ofta svår att frigöra sig från, menar Rydbeck. Metoden för undersökningen har varit att studera bilden av bibliotekarien inom skönlitteratur mellan 1980 och 2002, men även skämtteckningar, tecknade serier, seriestrippar och diverse relevanta bilder på Internet. Slutsatsen blir att den stereotypa bilden ännu idag är mestadels negativ. Inte sällan är det fråga om nidbilder. Likt uppsatsförfattarna som nämnts ovan beskriver Rydbeck bilden av bibliotekarien som tråkig, grå, manliga bibliotekarier är feminina, vilket underförstått är något negativt, medan kvinnliga bibliotekarier är barska.

2.2 Internationella studier

Michelle Peresie och Linda B. Alexander har i sin studie *Librarian Stereotypes in Young Adult Literature* från 2005 undersökt bilden av bibliotekarien i 17 skönlitterära verk för unga vuxna utgivna mellan 1960 och 2004, undersökt huruvida bilden har förändrats över tid. Slutsatsen blev att bibliotekarierna ofta gestaltades på ett negativt eller neutralt sätt. Ofta hade bibliotekarien inget liv utanför sitt arbete och även om denne inte nödvändigtvis gestaltades som ond tenderade författarna att fokusera på de ytliga stereotyperna snarare än att skildra individen därunder.

Elaine Yontz skriver i artikeln *Librarians in Children's Literature 1909-2000* att litteratur skriven för barn och ungdom ofta kan ge en bra bild av allmänt rådande attityder och

värderingar i samhället. I undersökningen som genomfördes av Yontz beskrevs, jämfördes och analyserades 35 barnböcker utgivna i USA för att kunna upptäcka nyanser, uppfattningar och attityder om bibliotekarien för att kunna dra slutsatser om förändrad yrkesidentitet. Yontz kom fram till att bibliotekarierna i den undersökta litteraturen ofta var positiva figurer, omhändertagande och professionella. Studien visade emellertid tecken på att det fortfarande finns ett behov av att diversifiera bibliotekaryrket inom skönlitteraturen för att det mer skall överensstämma med hur yrket ser ut i det verkliga livet.

Grant Burns har i bibliografin *Librarians in Fiction* från 1997 samlat ihop ett antal romaner med bibliotekarietema. I förordet till denna bibliografi listas bland annat ett antal positiva och negativa kännetecken eller egenskaper som återfinnes i den undersökta litteraturen. Bland de negativa kännetecknen som rör bibliotekariens yttre återfinns man rultig, grå, flintskallig, utmärslad, ful, blek, rödmosig, formlös, ohälsosam, vaxartad, slokande, vissen och skrynklig. Bland de positiva finner man attraktiv, vacker, prydlig, elegant, exotisk och välbyggd. Bibliografins syfte är att undersöka bilden av bibliotekarien i engelskspråkig skönlitteratur samt att ge vägledning för den som söker god litteratur där en bibliotekarie figurerar. Grant finner att bibliotekarien i skönlitteraturen ofta är tyngd av problem, men bilden är inte entydigt negativ. Bibliotekarien kan även porträtteras som charmerande, entusiastisk, genuin, professionell, smart och slagfärdig, för att ta några exempel.

Thad E. Dickinson skriver i artikeln *Looking at the Male Librarian Stereotype* från 2003 omgestaltningen av manliga bibliotekarier inom skönlitteraturen. Slutsatsen är att den manliga bibliotekariestereotypen ofta hänger samman med hur man betraktat yrket som helhet. Den manlige bibliotekarien har således ofta betraktats som tråkig eller omanlig.

Pauline Wilson har i *Stereotype and status: Librarians in the United States* från 1982 undersökt frågan om stereotyper och problemen som dessa medför genom att förklara hur de skapas och bibehålls. Det här har åstadkommit genom att undersöka hur bibliotekarier ser på sig själva. Wilson menar det är viktigt att diskutera dessa stereotyper, samt att bibliotekariers ambivalenta förhållande till stereotypen även kan bidra till dess fortbestånd.

Marcia Nauratil skriver i *The Alienated Librarian* från 1989 om bibliotekarier och yrkesmässig utbrändhet. Nauratil menar här att den vanliga stereotypen om biblioteket som en lugn och stressfri miljö har gjort att bibliotekarier ofta har förbisetts inom forskning om utbrändhet och alienation på arbetsplatsen. Problemet sägs delvis ligga i den inte tydligt definierade professionen samt dess arbetsuppgifter. Att välja yrket bibliotekarie anses inte heller enbart som ett yrkesval, utan snarare som ett kall.

Att läsa tidigare forskning i ämnet har varit både intressant och lärorikt. Att undersöka hur bibliotekarier gestaltas inom populärkultur må vid första anblick te sig irrelevant och banalt, men eftersom de stereotypa bilder vi ofta matas med även kan påverka hur bibliotekarien betraktas och i förlängningen dennes status, finns god anledning att undersöka ämnet vidare. Resultatet från de tidigare undersökningar som genomförts är relativt samstämmiga då bilden som framträder ofta är stereotyp och ganska negativ.

3. Metod och teori

3.1 Metod

I arbetet med kandidatuppsatsen kommer jag att noggrant analysera ett antal svenska romaner och försöka utläsa om det förekommer ett mönster. Jag har därefter tagit textstycken av varierande längd och inplacerat dem som tillhörande ett av tre teman. De teman jag kommer att fokusera på är, inspirerad av Michelle Peresie och Linda B. Alexanders undersökning från 2005 av bibliotekarier i *Librarian Stereotypes in Young Adult Literature*., utseende, personlighet, yrkesidentitet. Jag kommer även att jämföra resultatet med tidigare forskning om bibliotekariestereotypen, samt ställa kategorierna nyare och äldre skönlitteratur mot varandra under avsnittet *Jämförande diskussion*.

3.2 Kvalitativ innehållsanalys

Texten står i fokus för min uppsats och därför är kvalitativ innehållsanalys en relevant metod att använda sig av. Innehållsanalys, som i huvudsak är en kvantitativ forskningsmetod, är en systematisk analys av hur ofta ord, fraser och koncept i en text.¹⁸ Det finns dock även en kvalitativ variant av innehållsanalys, vilket är den teori och metod som ligger till grund för denna uppsats. Kvalitativ innehållsanalys har definierats som en forskningsmetod för subjektiv tolkning av innehållet i textdata, genom en systematisk klassifikationsprocess av kodning och identifierandet av teman eller mönster. Man kan även se metoden som ett empiriskt och metodologiskt tillvägagångssätt där man analyserar en text inom dess kontext, bland annat genom att följa innehållsanalytiska regler och steg för steg- modeller, utan att använda sig av kvantifiering. Den kvalitativa innehållsanalysen betonar en integrerad syn på tal och/eller text inom dess specifika kontext. Man undersöker mening, syfte, teman och mönster som kan manifesteras sig latent i en specifik text, vilket tillåter forskaren att förstå den sociala verkligheten på ett subjektivt men ändå vetenskapligt sätt. Kvalitativ innehållsanalys utvecklades främst för att användas inom ämnen såsom antropologi, psykologi och kvalitativ sociologi eftersom man inom dessa ämnesområden vill utforska underliggande mening i fysiska meddelanden. *Kvantitativ* innehållsanalys är därtill deduktiv, menad att testa hypoteser eller ställa frågor som genererats ur färdiga teorier eller empirisk forskning. Kvalitativ innehållsanalys är kontrasterande i och med att den i huvudsak är induktiv och grundar sig på utforskandet av ämnen och teman och drar slutsatser från undersökt data. I vissa fall ämnar kvalitativ innehållsanalys att grunda nya teorier.¹⁹

När det gäller insamlingsmetod av data inom innehållsanalys skiljer de båda varianterna åt. Kvantitativ innehållsanalys kräver att data väljs genom slumpmässig sampling medan kvalitativ innehållsanalys vanligtvis använder sig av medvetet valda texter, vilket kan vara användbart för att formulera forskningsfrågorna. Produkterna av de båda metoderna skiljer sig också åt. Kvantitativ metod ger oss siffror som kan användas tillsammans med olika statistiska metoder. Kvalitativ metod genererar beskrivningar eller typologier tillsammans med uttryck från subjektet vilket reflekterar hur man ser på sin omgivning. Vidare inriktar sig metoden på att belysa särskilda teman som illustrerar betydelser av fenomenet, snarare än att visa statistiska betydelser av förekomsten av ord eller fraser i en specifik text. Det är emellertid även möjligt att kombinera de båda metoderna.²⁰

Kvalitativ innehållsanalys involverar en process menad att förkorta rå data till kategorier eller teman baserat på giltiga och meningsfulla tolkningar och slutsatser. Tillvägagångssättet

---

¹⁸ Peresie, Michelle & Alexander, Linda B. 2005. *Librarian stereotypes in young adult literature*. s. 27

¹⁹ Wildemuth, Barbara M. 2009. *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*. s. 308f.

²⁰ Wildemuth, s. 309f.

medför induktivt resonerande i vilket teman och kategorier utkristalliserar sig från data genom forskarens noggranna undersökning och ständiga jämförelser. Dock behöver man inte nödvändigtvis exkludera deduktivt resonerande. Att frambringa koncept eller variabler från en befintlig teori eller från tidigare studier är också väldigt användbart inom kvalitativ forskning, i synnerhet vid påbörjandet av dataanalysen. I huvudsak är det den sistnämnda infallsvinkeln som kommer att appliceras på denna uppsats.

Man talar vanligtvis om tre tillvägagångssätt inom kvalitativ innehållsanalys, beroende på graden av inblandning av induktivt resonerande. Den första är konventionell kvalitativ innehållsanalys, där man kodar kategorier som är hämtade direkt från det råa materialet och behandlas induktivt. Det här är ett tillvägagångssätt som används vid utvecklandet av *grounded theory*. Det andra tillvägagångssättet är direkt innehållsanalys där det initiala kodandet tar avstamp i en teori eller med hjälp av tidigare forskning. Denna metod kallas direkt i och med att den inleds med en färdig teori eller relevant forskning. Därefter, under dataanalysen, fördjupar sig forskarna i data och tillåter teman utkristallisera sig. Syftet med detta tillvägagångssätt är att validera eller expandera ett konceptuellt ramverk eller teori. Det tredje tillvägagångssättet är summerande innehållsanalys och går ut på att man räknar ord, men utvidgar analysen till att inkludera underliggande budskap och teman. Jag kommer i uppsatsen att använda mig av den andra varianten av kvalitativ innehållsanalys, eftersom tillvägagångssättet mestadels är deduktivt. Arbetet har inletts med att undersöka tidigare forskning och se vilka bilder som är vanligast förekommande i skönlitteraturen. Dessa teorier har därefter använts och eventuellt applicerats på den undersökta litteraturen.

Processen vid kvalitativ innehållsanalys börjar ofta under tidiga stadier av datainsamling. En tidig medvetenhet i analysfasen kan vara behjälplig för att kunna röra sig fram och tillbaka mellan utvecklandet av koncept och datainsamling, samt kan hjälpa till att rikta efterföljande datainsamling mot källor som är mer användbara för att ställa forskningsfrågan. Steg ett är att förbereda data. I denna uppsats innebar detta att välja ut de skönlitterära verk som skulle analyseras. Steg två innefattar att ta ett avsnitt text och klassificera den. De teman som analysen skulle vila på var *utseende*, *personlighet* och *yrkesidentitet*. Definierandet av kodningen är ett av de mest grundläggande besluten för den kommande analysen. Kvalitativ innehållsanalys använder vanligtvis individuella teman i texten som skall analyseras, snarare än de bokstavliga, lingvistiska delarna (ord, mening, paragraf) vilka man fokuserar på inom kvantitativ innehållsanalys. Ett exempel på teman kan förslagsvis uttryckas i ett enda ord, fras, mening, paragraf, textavsnitt eller i ett helt dokument. När man använder teman som kodningselement letar man i huvudsak efter uttryck för en idé. En kort mening där en fiktiv bibliotekaries utseende beskrivs kan exempelvis rymma mer underliggande information än vad enbart orden uttrycker. Därmed kan man ge ett textavsnitt av skiftande storlek en kod så länge som denna del representerar eller gestaltar ett specifikt tema eller frågeställning som är relevant för forskarens frågor. Vid steg tre börjar man att utläsa kategorier och kodningsscheman från tre möjliga källor; data, tidigare forskning och teorier. Jag har här ställt mina resultat mot tidigare forskning i ämnet. Kodningsscheman kan utvecklas både induktivt och deduktivt. Man uppmanas att använda en konstant jämförande eller komparativa metod eftersom den inte enbart kan stimulera nya originella insikter utan även kan göra skillnader mellan de olika kategorierna uppenbara. De kategorier man skapar bör dock vara ömsesidigt uteslutande eftersom förvirrande variabler kan motsäga slutsatserna man dragit. Man bör dock vara medveten om att det ibland kan vara svårt att ge en speciell text en enda kategori. Kvalitativ innehållsanalys tillåter även att man tilldelar ett stycke text till mer än en kategori.

Dock bör kategorierna i kodningsschemat vara definierade på ett sådant sätt att de är så internt homogena och så externt heterogena som möjligt.²¹

När tillräcklig överensstämmelse uppnåtts kan kodningsreglerna appliceras på hela textstycken. Under kodningsprocessen behöver man emellertid ständigt kontrollera kodningen för att förhindra att man hamnar i ett överdrivet tolkande om vad koderna innefattar. Vid detta stadium kommer man också att dra slutsatser samt presentera rekonstruktionen av betydelserna som kommit ur ens data. Man utforskar då kategoriernas dimensioner, identifierar relationer mellan kategorierna, upptäcker mönster och testar kategorierna mot andra data.²²

3.2.1 Egen tillämpning

Metodiskt sett kommer jag att utföra en kvalitativ innehållsanalys av ett avgränsat textmaterial. Uppsatsens syfte är att undersöka hur bibliotekarier gestaltas i svensk skönlitteratur, samt att se huruvida bilden har förändrats över tid, eventuellt som en reflektion av hur yrket har förändrats i verkligheten.

Det första steget vid kvalitativ innehållsanalys är att bearbeta data, det vill säga att bestämma sig för, samt att läsa den valda texten. I detta fall rörde det sig om att ta reda på vilka svenska romaner som finns där en bibliotekarie figurerar och tar en tillräckligt stor plats i handlingen för att det skall vara möjligt att göra en analys, samt att göra ett val vilka av dessa romaner som uppsatsen skulle vila på. Många förslag gick igenom, men valet föll slutligen på de sex nämnda romanerna. Med i beaktande var när romanerna skrivits, samt om de hade berörts i någon tidigare svensk uppsats i relaterat ämnesområde. Den enda roman av de sex valda som använts i tidigare svenska uppsatser är Katarina Mazettis *Grabben i graven bredvid*. Vid kvalitativ innehållsanalys är klassificeringen en central del. Inspirerad av Michelle Peresie och Linda B. Alexanders undersökning från 2005 av bibliotekarier i *Librarian Stereotypes in Young Adult Literature* kommer jag att inrikta mig på att finna textavsnitt av varierande längd som rör utseende, personlighet, yrkesidentitet. När valet hade gjorts undersöktes källmaterialet mer noggrant för att upptäcka eventuellt återkommande detaljer och teman i gestaltningen av bibliotekarierna. Romanerna lästes, och då jag återfann textstycken av olika längd som berörde något av de tre teman jag fokuserat på markerades dessa, alternativt skrevs av och kodades, det vill sägas placerades in i kategorin utseende, personlighet eller yrkesidentitet. Textstyckena kunde vara av varierande längd; från korta meningar till längre stycken på uppemot en sida. Huvudsaken var att de förmedlade någon form av budskap om bibliotekariens essens. Jag letade både efter allmänna och specifika framställningar av bibliotekarier i textmaterialet. Utifrån kontext, attribut och relevanta beskrivningar av bibliotekarierna undersökte jag således synen på dessa och hur de gestaltas i skönlitteraturen. Textstycken som kategoriserats som "utseende" kunde innehålla ord och text som beskrev bibliotekariens klädsel, yttre attribut, attraktiv/icke attraktiv, vare sig beskrivningen kom från bibliotekarierna själv eller från någon utifrån. Textstycken som kategoriserats som personlighet kunde innehålla ord och text som beskrev personlighetstyp, känslor, handlingar, beteende, världsbild, mentalitet, humör och intressen. Textstycken som kategoriserats som yrkesroll kunde innehålla ord och text som beskrev yrkesidentitet, karriär, arbetssysslor, känslor inför arbete och kollegor samt användandet av eventuella arbetsredskap. Genom denna

---

²¹ Wildemuth, s. 310f.

²² Wildemuth, s. 312

strukturering var syftet att fånga en slags helhetsbild samt sammanhanget i vilket bibliotekarier figurerar.

4. Analys och resultat

I detta avsnitt analyseras skönlitteraturen i enlighet med den metod och teori som tidigare redogjorts för. För att få analysen av det skönlitterära materialet samt relaterade facklitterära teorier mer överskådligt har jag valt att dela in undersökningen av hur bibliotekarien gestaltas utifrån följande teman: *utseende, personlighet, yrkesidentitet*. I kapitlet *Utseende* behandlas gestaltningen av de fiktiva karaktärernas yttre attribut såsom klädsel, frisyr, ansiktsdrag, kroppsform, om karaktären anses attraktiv eller inte, samt hur karaktären ser på sitt eget utseende. Under *Personlighet* återfinns karaktärernas beteende, mentalitet, humör, psyke, känslor, samverkan med andra, samt deras eventuella kärleksliv. Under *Yrkesidentitet* behandlas karaktärernas yrkesroll, utbildning, arbetsuppgifter, verktyg som används i arbetet, bemötande gentemot biblioteksbesökare, samt synen på sig själva som bibliotekarier.

4.1 Utseende

Utseendet, vilka yttre attribut såsom kläder och frisyr man väljer att ha, kan säga något om vem man är eller vem man vill vara. Kerstin Rydbeck skriver i sin essä *Från argsint tråkmåns till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotyper i modern fiktionsprosa och deras ursprung* att den allra vanligaste och mest klassiska bibliotekariestereotypen är en medelålders eller äldre kvinna, inte sällan med glasögon och håret uppsatt i en knut. Om den gestaltade bibliotekarien inte faller under just denna stereotyp är bilden av henne ändå ofta negativt präglad. Hon är rejäl men färglös och tråkig.²³ Desirée, som är den ena protagonisten i Katarina Mazettis *Grabben i graven bredvid* (1998) är förvisso inte i medelåldern men beskrivs ändå, av romanens andra protagonist Benny, i enlighet med stereotypen som är färglös och tråkig:

Blek som ett gammalt färgfoto som suttit i skyltskåp i årtal. Ljust visset hår, blekt ansikte, vita ögonfransar och ögonbryn, blaskiga bleka kläder, alltid något milt blått eller beige. En beige människa. Hon är en oförsämndhet hela hon – lite smink eller något blänkande skulle ha sagt omvärlden att här sitter en människa som i alla fall bryr sig om vad ni ser och vad ni tycker om mig. Hennes blekhet säger bara: Jag skiter i vad ni tycker, jag ser er inte ens.²⁴

Beskrivningen av Desirées yttre fortsätter sedan i samma, negativa spår:

Hon ser ut som en hemmadotter, nån som har en liten syssla i väntan på giftermålet med kamrern. Hon ser förbanne mig ut som om hon jobbade på Försäkringsbanken! Hon gick raskt igenom halva stan och in på biblioteket. Det var väl det jag visste. Hon såg ut som en som läser böcker oavbrutet och frivilligt. Tjocka, finstilta och utan bilder.²⁵

Budskapet kan här sägas vara tydligt; den stereotypa bibliotekarien är färglös till det yttre och därmed provocerande tråkig. Att det visar sig att hon dessutom är bibliotekarie framstår således inte som någon överraskning för betraktaren.

---

²³ Rydbeck, s. 115f.

²⁴ Mazetti, Katarina (1998) *Grabben i graven bredvid*, s. 9

²⁵ Mazetti, s. 35

I ungdomsromanen *Boel och böckerna* från 1964 är protagonisten Boel, som förvisso är i tonåren och ännu inte utbildad bibliotekarie, inte överensstämmande med ovan nämnda stereotyp då hon är ung, mycket söt samt klädd i tidsenliga kläder och frisyr. Dock förekommer en annan, erfaren bibliotekarie som lär ut yrket för Boel. Hon stämmer i synnerhet överens med stereotypen som säger att bibliotekarien är en lite äldre kvinna med strikta kläder, glasögon och med ett strängt uttryck:

Fru Uddesjö, som skötte biblioteket, var säkert över sextio år. Hon var lång och mager, hon hade en svart klänning och hon hade gammaldags glasögon, som gjorde att hon såg strängt ut.²⁶

Elaine Yontz skriver i artikeln *Librarians in Children's Literature 1909-2000* att litteratur skriven för barn och ungdom ofta kan ge en bra bild av allmänt rådande attityder och värderingar i samhället. Det här, menar Yontz, beror på att vuxna genom skönlitteraturen ser en möjlighet att förmedla vad de anser vara goda värderingar till ungdomen.²⁷ I undersökningen som genomfördes av Yontz beskrevs, jämfördes och analyserades 35 barnböcker utgivna i USA för att kunna upptäcka nyanser, uppfattningar och attityder om bibliotekarien för att kunna dra slutsatser om förändrad yrkesidentitet. Gällande kön och etnicitet var de flesta fiktiva bibliotekarierna vita kvinnor.²⁸ *Boel och böckerna* är den enda ungdomsromanen av de totalt sex undersökta romanerna. Söderhjelm, som även har skrivit ytterligare en roman med stark biblioteksanknytning, *Kärlek på bibliotek* från 1980, kan därför tänkas vilja förmedla en mer nyanserad bild av bibliotekarien, vilket lyser igenom då han gestaltar två helt olika typer som attraherats av bibliotekaryrket.

Michelle Peresie och Linda B. Alexander menar att även om stereotypen inte nödvändigtvis gestaltar bibliotekarien som ond inom skönlitteraturen finns det andra metoder att använda sig av för att göra bilden negativ. Man tenderar att fokusera på de ytliga stereotyperna snarare än att skildra individen därunder.²⁹ Bibliotekarien, som tidigare nämnts oftare är en kvinna, kan trots att hon inte ser stereotypt omodern ut med knut, glasögon och lång yllekjol, ändå framställas som tantig, vilket tycks vara underförstått negativt. I magisteruppsatsen *Du ser inte ut som en bibliotekarie! Kläder och identitet hos unga kvinnor i bibliotekaryrket* från 2007 skriver uppsatsförfattarna Birgitta Lagerqvist och Christina Larsson att bibliotekariestereotypen i dagens Sverige är en präktig kvinna, influerad av 1970-talets vänsterrörelse som är klädd i plagg från märket Gudrun Sjödén. Till stereotypen hör även glasögon, fotriktiga skor, excentriska smycken och pagefrisyr.³⁰ Man kan se det här som en något mer uppdaterad och typisk svensk bibliotekariestereotyp, den så kallade kulturtanten. Ett exempel på en sådan bibliotekarie återfinnes i Sara Kadefors *Borta bäst* (2009):

Astrid är i femtiofemårsåldern och bär svarta, vida kläder och stora silversmycken.³¹

Silverörhängena dinglar dramatiskt i hennes öron. Det mahognyfärgade håret ligger som klistrat mot huvudet, vått av svett vid tinningarna. [...] Astrid behöver inte frysa. Hon har råd att köpa färgglada sjalar i designbutiker, hon är en kvinna som människor ställer frågor till, en kvinna med en uppgift här i livet.³²

---

²⁶ Söderhjelm, Kai (1964) *Boel och böckerna*, s. 32

²⁷ Yontz, Elaine (2000). *Librarians in Children's Literature, 1909-2000*, s. 86

²⁸ Yontz, s. 91

²⁹ Peresie & Alexander, s. 24

³⁰ Lagerqvist, Birgitta & Larsson, Christina (2007). *Du ser inte ut som en bibliotekarie! Kläder och identitet i bibliotekaryrket*, s. 5

³¹ Kadefors, Sara (2009). *Borta bäst*, s. 62

³² Kadefors, s. 97

Bibliotekarien i *Borta bäst* skildras samtidigt som något patetisk och ömklig, vilket bland annat framträder i de ganska negativt färgande beskrivningarna av hennes utseende:

När Astrids dörr öppnas förstår jag först inte vem det är. Hon som står framför mig påminner mycket lite om den Astrid jag lärt känna på biblioteket. Hennes kroppshydda är närmast gigantisk och hon bär träningskläder i velour. [...] Det tunna håret är märkbart livlöst, det spretar som en blomma över hjässan från virveln i bakhuvudet. Utväxten är bred och massivt grå och en kontrast till det röda. Hennes ögon är små och vattniga och hyn blek. Hon ger ett svullet intryck.³³

Den Astrid som sitter mitt emot mig har en utväxt på en halv decimeter i hårbotten. Hon är alltså överviktig, men har bytt sina vida, svarta kläder mot jeans och t-shirt.³⁴

I förordet till bibliografin *Librarians in Fiction* (1998) listar författaren Grant Burns ett antal positiva och negativa kännetecken eller egenskaper som återfinnes i den undersökta litteraturen. Bland de negativa kännetecknen som rör bibliotekariens yttre återfinns man rultig, grå, flintskallig, utmärglad, ful, blek, rödmosig, formlös, ohälsosam, vaxartad, slokande, vissen och skrynklig. Bland de positiva finner man attraktiv, vacker, prydlig, elegant, exotisk och välbyggd.³⁵ Både Boel i *Boel och böckerna* och Ebba i *Kamrathustru* från 1945 bryter av mot den mer dominerande bilden av bibliotekarien som oattraktiv, gammal och grå:

Men Boel var söt, det kunde man också säga om man var hennes mor. Och hon förstod att klä sig. [...] Måtte hon nu bara inte gå och tro att det var någon framtid att vara fotomannekäng. Det skulle inte dröja många år innan också hon bara kunde visa frumodeller.³⁶

Protagonisten i *Kamrathustru* beskrivs särskilt ingående och målande som en mycket attraktiv ung kvinna: *Ebba var söt när hon skrattade, tänderna lyste friska mot hennes varma färger.*³⁷

Skidfärden i fjällen hade gjort Ebba solbränd, vilket gav nyanser av nypon och guld åt hennes hy bland alla ännu vinterbleka människor. När därtill kom ett flammigt kastanjebrunt hår och en klänning av brun tyll med smala guldspetsar i 1850-talsstil var illusionen av lönnlov om hösten nästan fullständig.³⁸

Hon satt där i en till hälften svart, till hälften vit yllebaddräkt, som var lika sportmässigt flärdfri som hans egen, och ändå tycktes hon honom blommande kvinnligt vacker.³⁹

Bland det undersökta materialet finns även två manliga bibliotekarier i två av romanerna, *Befriaren* från 1956 och *Den oskuldsfulle bibliotekarien* från 2008. Den stereotypa bibliotekarien är som tidigare nämnts vanligtvis inte en man, men i de fall det rör sig om en man är han ofta gestaltad som omanlig med ibland tydliga feminina drag, anser Kerstin Rydbeck utifrån sin analys av bibliotekarier i skönlitteraturens värld. Ofta är han även ogift, blek och avsexualiserad med intetsägande kläder. Arketyper är den bleke, kutryggige och grå bokhållaren.⁴⁰ Någon som stämmer relativt bra in på denna bild är Bengt Hubendicks protagonist Hjalmar, som ibland tycks vara något av en karikatyr:

---

³³ Kadefors, s. 120f.

³⁴ Kadefors, s. 241

³⁵ Burns, Grant (1998). *Librarians in Fiction . A Critical Bibliography*, s. 2f.

³⁶ Söderhjelm, s. 17

³⁷ Edqvist, Dagmar (1945). *Kamrathustru*, s. 6

³⁸ Edqvist, s. 29f.

³⁹ Edqvist, s. 101

⁴⁰ Rydbeck, s. 124

Hade han kammat sig ordentligt? Undrar om hon tycker han ser dum ut. När hon gått betraktade han sig i den spruckna spegeln. Vad såg han? Sig själv förstås. Inga särskilt skarpa drag. Brunt benat hår. Gråblå ögon, inga starka färger i ansiktet. Ganska smala läppar. Hakan, ja den fanns där men såg inte så där energisk ut som hos Bengt Nykvist, fysikern. Nedanför det rakade ansiktet syntes en lite halvskjaskig skjortkrage och dito slips. Tja, inget märkvärdigt utseende. [...] Nej, han tyckte inte han såg något vidare ut när han tittade sig i den där spegeln.⁴¹

Thad E. Dickinson skriver i artikeln *Looking at the Male Librarian Stereotype* (2003) att en tidig karikatyr av en manlig bibliotekarie var en blek, undernärdd bibliofil.⁴² Protagonisten i Björn-Erik Höijers *Befriaren* från 1956 tycks av skildringen nedan att döma inte ha särdeles gott självförtroende. Efter en ofinkänslig kommentar från en låntagare om att han har ett typiskt ryskt utseende och ser ut som en mördare blir han mycket självmedveten och illa till mods och begrundar därefter sitt yttre ingående:

Han gick emot sig själv. Ett vitt ansikte kransat med kolsvart hår och blåaktig skäggstubb (Vad skägget växer på ryska personer! I helvete han är någon ryss...) Ögon som glimmade som svarta kol. Hans ansikte: det bleka nyllet på folkbibliotekarien Henrik Palonen, jo jo.⁴³

Vid mer ingående granskning av sig själv blir protagonisten ännu mer självkritisk:

Vad var han då för en fruktansvärd figur? Spegel spegel på väggen där! Man kunde se på långt håll vad han gick för. Hur såg han nu ut? Fascinerad försökte han tyda sitt eget ansikte. Han hade för låg panna väl? Vanligtvis fullkomligt slät var den just nu skämd av djupa fåror. Bekymmer. Det svarta håret låg slätkammat över den högt välvda hjässan. Näsan var lite för stor, men hade en stolt, nästan aristokratisk och ädel böjning. Kanske var den mera indiansk än egentligen grekisk; kanske var den litet skarp mitt på? Dessa tjocka, sinnliga, blodfulla läppar. Motsade de inte det övriga ansiktets asketiska och själfulla drag? [...] Utstående kindknotor, blank, genomskinlig hy. Hade han för stora öron, och de stod visst ut lite för mycket? Halsen var spänd och full av senor samt vanställd av ett spetsigt fult adamsäpple. Hela ansiktet var magert och tårt. Utanpå hade det en glansig, svagt röd hinna som kom det att lysa nästan. [...] Det var rispigt i alla håll som ett självporträtt av Van Gogh. Var det för att han var så ful som...?⁴⁴

Dessvärre beskrivs inte protagonisten Henriks val av klädsel särskilt ingående, men av texten att döma kan man ändå dra vissa slutsatser om att han inte ser ut som en typiskt idealiserad maskulin man. Han beskrivs dock snarare som en man vars själsliv tar sig uttryck i det yttre; hans sinnliga, blodfyllda läppar, ansiktets asketiska och själfulla drag, hans aristokratiska näsa.

4.2 Personlighet

Kerstin Rydbäck menar att intrycket ofta är att om en skönlitterär författare vill skildra en intellektuell kvinna görs hon ofta till en bibliotekarie vars huvudsakliga syfte är att understryka hennes intellektuella läggning samt att hon är grå och tråkig.⁴⁵ Det här tycks åtminstone delvis stämma även i romanerna som ligger till grund för denna undersökning. När en individ ska porträtteras som en stereotyp är det viktigt att mottagaren tydligt kan se att vissa karaktärsdrag finns representerade. När det gäller bibliotekaristereotypen förväntar sig

---

⁴¹ Hubendick, Bengt 2008. *Den oskuldsfulle bibliotekarien*, s. 31

⁴² Dickinson, Thad E. 2003. *Looking at the Male Stereotype*, s. 98

⁴³ Höijer, Björn-Erik 1956. *Befriaren*, s. 14

⁴⁴ Höijer, s. 15

⁴⁵ Rydbeck, s. 117

mottagaren personlighetsdrag såsom exempelvis prydhet, inåtvändhet, mildhet, intelligens, nervositet, nitiskhet. Bibliotekariens personlighet definieras även av sitt litteraturrelaterade yrke.⁴⁶ Vanliga drag hos bibliotekarier i skönlitteratur är att de framställs som ”kunskapens väktare” samt att de ständigt försöker få sina medmänniskor att upptäcka litteraturens underbara värld, och då i synnerhet ”god litteratur”. Yrket framställs även som ett kall snarare än ett yrkesval. Det är även vanligt att bibliotekarien använder såväl fritid som arbetstid åt läsning. Bibliotekarien lever för att läsa och hon älskar även att organisera och systematisera.⁴⁷ Dessa drag återfinnes tydligt hos Astrid i *Borta bäst*. Astrid är i allra högsta grad engagerad i att få omgivningen att läsa böcker och är oförstående inför det faktum att andra inte ser litteraturens värde, så pass mycket att hon upplever det som ett slags tvång:

- Du vet vad jag har sagt. Man kan få betydelsefulla insikter om sig själv av att läsa. Man kan komma närmare sig själv! [...] Hon suckar uppgivet. – Det är som en sjukdom. Ett tvångsbeteende. – Vaddå? – Att jag måste få människor att läsa. Och jag vet inte vad jag ska göra för att komma ur det.⁴⁸

- Jag vet inte om det är mej det är fel på. Jag kanske inte är karismatisk nog. Man måste vara så karismatisk nuförtiden, man får inte vara en vanlig litteraturintresserad tant, det räcker inte. Hon gör ett irriterat prutt ljud med munnen. – Man måste väl ha något mer förstås för att folk ska orka bry sig. Det är väl nån jävla kurs man borde gå på.⁴⁹

Ett annat mönster som enligt Rydbeck är vanligt är det stora läsintresset. Ofta har böckerna valts istället för kärleken.⁵⁰ Alla bibliotekariernas läsintresse betonas mer eller mindre starkt i romanerna. Det är en mycket stor del av dem själva. Ofta står detta intresse även i kontrast till en oförstående omgivning:

”Jag har alltid sagt det”, upprepade mamma. Du sitter inne alldeles för mycket och bara läser. Om du hade varit ute mera med andra ungdomar, hade du inte hittat på något sådant här. Vad får du betalt?⁵¹

I *Boel och böckerna* blir det tydligt hur stereotypt och negativt bibliotekarieryrket kan betraktas i och med uttalanden av romanens antagonister. Att vara bibliotekarie ses som synonymt med att vara tråkig och dammig:

”Du är alldeles för förständig. Nu först börjar jag begripa hur bra du passar till bibliotekarie”. Boel såg så ledsen ut att hon måste skyla över litet. ”Jag sa inte tråkig och inte dammig, jag sa förständig. Och du som vill vara bibliotekarie, skall väl inte bli stött för att man säger att du passar till det”. ”Jag tänkte bara efter litet. Man tar kanske jobbet för allvarligt. Det är mycket annat som också är viktigt”.⁵²

I Edqvists *Kamrathustru* står det förvisso inte i klartext att Ebba älskar att läsa, men tonvikten på hennes intellektualitet indikerar att det mycket väl kan var så:

Annars bruka känslorna fara iväg med förståndet, men hos Ebba var intellektet tidigare moget än de erotiska behoven.⁵³

---

⁴⁶ Peresie & Alexander, s 24

⁴⁷ Rydbeck, s. 123

⁴⁸ Kadefors, s. 79

⁴⁹ Kadefors, s. 96

⁵⁰ Rydbeck, s. 119

⁵¹ Söderhjelm, s. 37

⁵² Söderhjelm, s. 125

⁵³ Edqvist, s. 19f.

Grant Burns menar att bibliotekarier inom skönlitteraturen inte sällan är mer eller mindre olyckliga och nedtyngda av diverse personliga problem. Dock lägger han till att lyckliga och harmoniska karaktärer sällan ger upphov till djupgående personbeskrivningar inom fiktionen.⁵⁴ I *The Alienated Librarian* (1989) skriver Marcia J. Nauratil att ett överraskande stort antal amerikanska bibliotekarier känner sig frustrerade och olyckliga i sitt arbete, att många rentav lider av så kallad utbrändhet. Detta trots att yrket, åtminstone i utomståendes ögon, framstår som trevligt och icke-stressande.⁵⁵ Tendensen till frustration och depressivitet känns igen i flera av karaktärerna i den undersökta skönlitteraturen. Astrid, bibliotekarien i *Borta bäst* är inledningsvis till synes mycket engagerad och intar ett passionerat förhållande till sin uppgift att vurma för läsandet. Det dröjer dock inte länge tills man inser att det är något extremt och överdrivet med hennes iver:

När hon uttrycker sig så får hon något galet i blicken. [...] Astrid står där borta och håller en monolog inför en besökare som ser fullkomligt skräckslagen ut. Hon borde dämpa sig en aning, tänker jag. Biblioteket skulle vinna på det, om hon ändrade attityd och inte var så på hela tiden.⁵⁶

Till slut går Astrid in i väggen, får en livskris och blir sjukskriven:

Mina ben bar mig inte dit längre, det var det som var felet. [...] Vem tror du vill ha mej på sin arbetsplats? Hon gör en grimas som jag förstår betyder ”ingen”. – Jag är en jävligt medelålders kvinna. Jag är värd mindre än en invandrare. Kanske inte en afrikan, men i alla fall en iranier. Dom är så jävla smarta och startar företag och grejor och får priser av kommunen. Jag är ingenting värd mot en sån. [...] Astrid är minst sagt personlighetsförändrad. Hur gick det egentligen till när hon förvandlades från en enveten kulturtant till en bidragsberoende drönare?⁵⁷

Även protagonisten Henrik Palonen i Höijers *Befriaren* uppvisar neurotisk och depressiva drag. Burns listar en rad personlighetsdrag som står för den mörkare sidan av bibliotekarieskildringar inom fiktionen. Däribland finner man känslig, bortkommen, obekvämt, nedlåtande, dystert, obehagligt, utmattad, kraftlös, hysterisk, ilsken, humorlös, störande, ensam, nervös, neurotisk, udda, könlös, blyg, stel, plågad och hämndlysten. Henrik framställs i allra högsta grad som en plågad ung man. Någon närmare förklaring till att hans natur får vi dock inte.

(Ja, Henrik Palonen var mycket överspänd. Särskilt härpå sista tiden hade han stunder av den här arten. Tidvis var hans verklighet fylld av formliga hallucinationer)⁵⁸

Henrik Palonen fyllde sig med ångest. Han darrade. Han står i källarmörkret, ingen kan se hit ner, han behöver inte förstå sig.⁵⁹

Även böckerna, som tidigare erbjudit honom tröst, börjar bli en börda:

Om han nyss känt skam, kände han sig löjlig nu. Så han bar sig åt! [...] Överansträngning? Å dessa böcker runtom väggarna vad de kunde trötta honom nu för tiden. En gång i världen skänkte de honom lyckorus, salighetstillstånd, ljuva sälla förnimmelser. Numera kväljde de honom. Hade han läst för mycket? Förr ja, men knappast numera. [...] Han orkade inte läsa! Blotta anblicken av de överfulla bokhyllorna tröttade honom. Han var överspänd. Det berodde alltså inte på att han läste.⁶⁰

---

⁵⁴ Burns, s. 1

⁵⁵ Nauratil, Marcia J. (1989). *The Alienated Librarian*, s. 1

⁵⁶ Kadefors, s. 62f.

⁵⁷ Kadefors, s. 122

⁵⁸ Höijer, s. 11

⁵⁹ Höijer, s. 14

⁶⁰ Höijer, s. 16

Ett vanligt drag hos bibliotekarien är också att denne är något av en dubbelnatur, någon som ändrar personlighet och blir till någon mer spännande, attraktiv och med sexuell utstrålning. Ibland krävs det enbart att denne träffar på den rätta för att detta skall ske.⁶¹ Linda H. Axelsson skriver i sin magisteruppsats *Okyssta jungfrur i beigebruna kläder. Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur* (2008) om att det är vanligt att bibliotekariekaraktärerna ofta har ett ansträngt förhållande till det motsatta könet och sex.⁶² Det är emellertid inte ovanligt att detta förändras allt eftersom handlingen utvecklar sig vidare. Bengt Hubendicks manliga protagonist Hjalmar är ett exempel på detta. Han beskrivs inledningsvis som en ensam, något bortkommen och förnumstig ung man som bortfarande bor med och är starkt knuten till sin mor. Därför tar han sin tillflykt till böckernas värld:

Hjalmar utelämnades ensam och försvarslös bland illasinnade kamraters godtycke. Hjalmar försvar var liksom sköldpaddans att dra sig inom sitt skal. Han drog sig undan. Bemötte aldrig hånfulla gliringar. Han försvarade sig inte med vare sig ord eller åthävor. Till skillnad mot sköldpaddan hade han inget hårt skal. Han lät sig passivt formas av omgivningens ganska obarmhärtiga tryck. Hjalmar blev ett tyst och ensamt barn. Han blev ett barn som gick för sig själv och förblev ganska ensam i en grym och oförstående värld. När skolan slutade för dagen skyndade Hjalmar hem till den ombonade tryggheten med mamma Sofia i centrum. Där pysslades han om, fick saft och bullar och förståelse innan han tog itu med läxorna. Han tyckte helt enkelt om att hämta kunskap ur läroböckerna. Läxorna var mer stimulans än tvång. Det blev snarast bland böcker, inte bland kamrater, han fann sina vänner.⁶³

Allteftersom åren går börjar han att närma sig människor mer, bland annat genom att erbjuda läxhjälp. Att han även ska undervisa människor av det motsatta könet gör honom dock särskilt nervös:

Hjalmar som inte var särskilt social av sig och hade lite enstöringsnatur blev tvungen att som ”erfaren pedagog” bemöta var och en av alla dessa typer på sitt särskilda sätt som lite illmarigt främjade målet med bredvidläsningen. [...] Han hade aldrig vågat närma sig flickor. Han kände sig alltid du och försagd i deras närhet. Skulle han nu våga ha den där Ingalill intill sig? Hur skulle det gå? Men så försökte han samla sig, morska upp sig. Med en kraftansträngning försökte han svara med det lugna, manliga och förtroendeingivande tonfall som skulle övertyga Ingalills mamma att hon lugnt kunde anförtro Ingalill i den erfarna pedagogens händer.⁶⁴

Längtan efter kärlek och närhet finns dock hos Hjalmar, trots att han försökt sublimerat sin längtan med intellektuella göromål. På en semesterresa träffar han några flickor i hans ålder och börjar delvis att komma ut ur sitt skal då han har sin första erotiska upplevelse:

Nu ska vi dansa, ropade Eva och for upp, slet till sig Hjalmar och satte igång. Han hade aldrig dansat med det gick ju fint tyckte han själv. [...] Sedan blev det Annas och Katarinas tur att dra med sig Hjalmar i dansens virvlar. [...] Plötsligt slet Eva as [sic!] sig sin blus och Anna och Katarina gjorde detsamma. Sedan dröjde det inte länge innan behåarna följde efter. Hjalmar ögon växte, hela rummet var fyllt av virvlande kvinnobröst. ”Av med skjortan Hjalmar” och flickorna hjälpte honom att befria sig från den. Hårt omfamnade den ena efter den andra fortsatte Hjalmar dansen tills han var helt utpumpad och de alla fyra trängde ihop sig i den lilla soffan. Man pustade ut och övergick till smekningar och pussar tills det sista av citronsaften tog ut sin rätt. Flickorna somnade och Hjalmar vacklade över till sitt rum. Han var snurrig och lycklig. Hans maskulinitet hade blomstrat, visserligen bara i all anspråkslöshet. Men nog hade han varit

---

⁶¹ Rydbeck, s. 119

⁶² Axelsson, Linda H. 2008. *Okyssta jungfrur i beigebruna kläder. Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur*, s. 37

⁶³ Hubendick, s. 8

⁶⁴ Hubendick, s. 18f.

med om en liten orgie i alla fall. Marlene [hans olyckliga förälskelse, min anm.] var alldeles bortglömd.⁶⁵

Även Astrid i *Borta bäst* som tidigare varit frånskild, ensam, vars stora tröst i livet länge varit böckerna börjar efter sin livskris att leva ut:

Hon [Astrid, min anm.] kastar en menande blick bakom sig. Då förstår jag plötsligt. Mannen är verkligen en man. Astrid har raggat upp en karl. Jag hittar inga ord för vad jag känner.⁶⁶

En liknande utveckling eller uppvaknande sker hos Desirée i Mazettis *Grabben i graven bredvid*. Efter att hennes make gått bort genom en olycka har hon inte upplevt att hon vetat vem hon är, att hon har förlorat sin plats i livet. Äktenskapet med maken var förvisso utan någon större utan passion, men en trygghet. De var dessutom intellektuellt kompatibla. När hon träffar Benny upplever hon något helt annat:

”Alla dina jävla bokhyllor som gör mej nervös!” muttrade jag [Benny, min anm.]. ”Den var ny!” flinade hon [Desirée, min anm.], tog min hand och la dom tomma knogarna mot läpparna igen. Sen älskade vi två gånger, rakt av. Inga finesser – men det hade varit lika svårt att stanna upp som att hejda X2000 på en raksträcka. Tredje gången mumlade jag i hennes öra: ”Nu är vi två hundar som fastnat i varann tills nån slänger en hink vatten på oss.”⁶⁷

Samvaron med Benny är dock inte helt oproblematiske för Desirée. De ömsom skämtar, ömsom bråkar till följd av deras olikheter:

Försvinn, bonnläpp! kraxade jag. Ta dina kor och dra! Ge mig en kopp café au lait på sängen, med croissanter och kulturdelen av DN! Sen kan du gå och lyssna på Lantbruksnytt eller något!⁶⁸

Vi råkade i gräl över nyheterna. Hon är nåt slags vänster, om inte rödvinsvänster så örttévänster, och jag försvarar företagarentressen.⁶⁹

Det sker ett liknande uppvaknande hos protagonisten Ebba i Dagmar Edqvists *Kamrathustru* (1945). Ebba är förvisso inte helt oerfaren när det gäller kärlek. Hon har haft små kärlekshistorier med unga män tidigare, men upplever inte att det givit henne någonting. Hon har svårt att hitta den rätte och funderar ofta över vad som går fel:

Varför, hade hon frågat sig, är jag så hopplöst bakom i den amorösa tekniken av idag? [...] När man i åtskilliga år har varit piskad till så kallat hederligt förvärvsarbete, har den metoden inte mycket av nyhetens behag kvar. Jag ids inte överflytta den på kapitlet mannen också.⁷⁰

För en intellektuellt lagd kvinna krymper sedan möjlighetens krets ihop med kvadraten på tiden. Hon kan inte som en man förälska sig i en kropp utan själ, och hon kan inte heller älska en själ i vilken kropp som helst. Resultatet blir en ofrivillig kräsenhet, som inte har med självöverskattning eller ens självkänsla att göra. Och så blir marken omkring henne så småningom torr och steril, hennes djupaste rötter äro inte sammanvuxna med någon annans. Om banden med omgivningen skures av, blevo det inga ärr...⁷¹

---

⁶⁵ Hubendick, s. 128f.

⁶⁶ Kadefors, s.160

⁶⁷ Mazetti, s. 55

⁶⁸ Mazetti, s.64

⁶⁹ Mazetti, s. 116

⁷⁰ Edqvist, s. 10

⁷¹ Edqvist, s. 12

Allt detta ställs dock på sin spets då Ebba träffar den lite äldre Mikael, som till Ebbas förtvivlan är osäker på att inleda ett förhållande på grund av ålderskillnad samt hans osäkra ekonomiska situation. Ebba försöker desperat förklara för honom att ingenting av detta spelar henne någon roll:

Ändå är jag tjugusex, har varit en självständig människa i många år. Jag har inte fiskblod i ådrorna. Jag har ingen särskild respekt för fysisk oskuld. Tror du jag har hållit mig "hygglig" i alla dessa år för att vid fyrtio stå med min dygd som enda relik från min förlorade ungdom? Jag träffade dig. Från första stunden har jag varit din, Mikael, allting hos mig gav gensvar.⁷²

Den fiktiva bibliotekarien gestaltas inte sällan även som en slags vakt över biblioteket och det som förvaras därinne. I biblioteket råder ordning, utanför råder kaos.⁷³ Kerstin Rydbeck menar att i fiktionens värld är biblioteket en miljö som vaktar kunskapen, som framställs som något otillgängligt för den vanliga biblioteksbesökaren. Biblioteket som kunskapens högborg färgar även av sig på bilden av bibliotekarien, som är den enda som vet hur biblioteket fungerar och således har makten.⁷⁴ Bibliotekarien älskar sitt arbete men måste strida mot den stereotypa och fördomsfulla bilden av biblioteket som en tråkig och tungsint plats samt på sitt eget sätt bekämpa den.⁷⁵ Anette Widenberg skriver i kandidatuppsatsen *Snipig tant eller lärdomsgigant. En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarer i skönlitteraturens värld* (2000) att ett av de mest framträdande och återkommande dragen som hon funnit bland kvinnliga bibliotekarer i svensk skönlitteratur är argsinthet och barskhet. De kan också beskrivas som vassa, hånfulla och färglösa med förlegade och gammalmodiga värderingar.⁷⁶ Dessa drag tycker jag mig finna i två av romanerna, *Kamrathustru* samt *Boel och böckerna*, dock inte hos protagonisterna utan hos äldre kvinnliga bibliotekarer i deras närhet. Karaktären framställs som en ohjälpsam person som får biblioteksbesökarna att bli obekväma och ser dem som ovärdiga att vistas i biblioteksmiljön. Kanske tjänar dessa äldre fiktiva bibliotekarer syftet att ge skildringarna större nyans, det finns den gamla, barska bibliotekarien och det finns den unga, moderna och attraktiva.

Fru Calm var en illustration till satsen, att genomsnittsmänniskan tänker i termerna rätt och orätt. Allting hade för henne en mer eller mindre moralisk innebörd, döda ting, mekaniska handlingar, vad man åt och drack och hade på sig. Ebba kunde inte annat än att beundra hennes säkerhet i att manövrera mellan syndernas farliga skär. Att ha grammofon var syndigt, radio tillåtligt. Gå på bio var förkastligt, att se skioptikonbilder gick an. Att pudra en blank näsa var synd, men även den frommaste fick smörja vaselin på en torr. Fru Calm höll sig dock på säkra sidan genom att ha klockkedja, med klockan instoppad just där spännkjolen klöv hennes lilla mulliga figur mitt itu. Men medan hon själv försökte leva efter sina stränga regler, gjorde hon ej sällan undantag för andra, i synnerhet för "ungdom". [...] Till skillnad från de flesta av sina trosfränder kände hon ingen överlägsenhet över världens barn, hon uppgav blott från början hoppet om att träffa dem i en bättre värld.⁷⁷

Även den äldre bibliotekarien i *Boel och böckerna* uppvisar en del inte alltför sympatiska drag då det gäller bemötandet av biblioteksbesökare:

- Sätt dig, sa fru Uddesjö. Sätt dig och berätta. Är det olycklig kärlek eller vad är det som får dig att vilja fly undan världen? Det kom en flicka förra året också, och det var inte svårt att förstå

---

⁷² Edqvist, s. 144

⁷³ Peresie & Alexander, s. 25

⁷⁴ Rydbeck, s. 112

⁷⁵ Rydbeck, s. 119

⁷⁶ Widenberg, Anette 2000. *Snipig tant eller lärdomsgigant. En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarer i skönlitteraturens värld*, s. 21

⁷⁷ Edqvist, s. 79

varför hon ville gömma sig på bibliotek. Hon var för tjock. Jag gav henne en bok med goda råd om bantning, och hon kom aldrig igen.⁷⁸

[Fru Uddesjö, min anm.] Jag vill inte ha nya låntagare, jag vill inte ha folk som frågar, jag vill sitta i en gungstol och läsa romaner. Ja ja, du behöver ingenting säga, jag inser det själv. Jag är för gammal för det där arbetet, jag kommer aldrig tillbaka till biblioteket. Vill du ha jobbet?⁷⁹

4.3 Yrkesidentitet

En människas yrke är ofta en viktig del för att definiera vem hon är samt hur hennes liv ser ut. Arbetet tar en stor del av livet i anspråk och kan påverka individen, både på gott och på ont. Den bild som finns av biblioteket och bibliotekarien i skönlitteraturen är ofta mycket starkt förknippad med boken som fysiskt objekt eller symbol, menar Rydbeck. Det är av högsta vikt att böckerna vårdas och lämnas tillbaka i tid och i gott skick. Ofta återkommer även det här draget i skönlitteraturen. Dock tycks inte datorernas intåg som viktigt arbetsredskap inom bibliotekarieyrket vara starkt representerat. Då biblioteket ofta framställs som lite gammaldags även i nyare skönlitteratur, skildras sällan datorernas viktiga roll, menar Rydbeck vidare.⁸⁰

Pauline Wilson skriver i *Stereotype and status. Librarians in the United States* (1982) att stereotypen ser på bibliotekarien som en lugn person, vilket medverkar till att skapa en god arbetsmiljö i biblioteket. Bibliotekarien är även en person som är stolt över sitt arbete och trivs med sitt yrke.⁸¹ Riktigt så harmoniska bibliotekarier träffar vi dock i allmänhet inte på i materialet som ligger till grund för den här uppsatsen. Henrik i *Befriaren* tycks plågsamt medveten och känner viss skam över sin låga status eftersom han inte är en ”riktig bibliotekarie”:

Palonen var i själva verket biblioteksbiträde – av nåd. Det innebar, att han hade en ganska ansträngande tjänst för en ringa betalning, som tillät honom uppehålla livhanken men heller inte mera.⁸²

Lite senare in i romanen avancerar han i sitt yrke, men fortsätter ändå att ha en förhållandevis låg lön, om än högre:

Han var anställd, verkligen det var han. Han fanns med på kommunens löneplan. I fortsättningen måste man kalkylera med det faktum, att han var fast tjänsteman. Så nu förestod nya tider i Palonens hus! [...] Som hans tjänstgöring inte var absolut hel och som han inte meriterat sig med tillräckligt många kurser (och som hans rykte faktiskt inte var det allra bästa), ja så hade man placerat honom ganska lågt på löneskalan. [...] – Voj voj, Henrik – hur pass stor lön är det? undrade hon [modern]. Han höll andan medan han svarade. Jämfört med vad han haft fram tills nu var lönen svindlande; i förhållande till det allmänna löneläget och i jämförelse med kommunens övriga löntagare var och förblev han alltför – Rakt på sak: för att få plats för Henrik Palonen i kommunstaten hade man upprättat en inkom lönegrad. Han finns med, alldeles riktigt, men en lönegrad under den officiellt lägsta.⁸³

---

⁷⁸ Söderhjelm, s. 33

⁷⁹ Söderhjelm, s. 185

⁸⁰ Rydbeck, s. 113f.

⁸¹ Wilson, s. 6

⁸² Höijer, s. 22

⁸³ Höijer, s. 209f.

Lönehöjningen får även en god effekt på hans tidigare så låga självkänsla och dåliga självförtroende:

Här hade han gått omkring och smugit som en mus med svansen mellan benen, feg och usel i medvetandet att han ingenting var värd – vad är du värd, så länge du är extra ordinarie, knappt vikarie, och det för en tiondels lön? – men nu var den tiden över! Nu kunde han säga sin mening verkligen! [...] En ordinarie gör man inte som man behagar med! Om han så ställde sig mitt i biblioteket och tog en sup, de kunde ingenting göra! Ha...!⁸⁴

Att arbeta på ett bibliotek framställs i alla romanerna som ett kvalificerat arbete, vilken grad den arbetande än har. Det här indikerar att intelligens och utbildning krävs. Ebba i *Kamrathustru* är fil.kand. och amanuens vid biblioteket, något som idag dock inte har samma höga status som det troligtvis hade då romanen skrevs.⁸⁵ Desirée konstaterar att hon blev bibliotekarie med flera hundra tusen i studieskulder, men väldigt allmänbildad.⁸⁶ Det nämns inte vad Astrid i *Borta bäst* har för utbildning, men det är underförstått att hon är välutbildad och vet mycket om läsfrämjande och litteraturvetenskap. Hjalmar i *Den oskuldsfulle bibliotekarien* lockas av diverse ämnesområden såsom litteraturhistoria, filosofi, fornkunskap och studerar inte enbart för att få ett yrke, utan för att det är hans främsta passion i livet:

- Vad ska du bli när du blir stor, Hjalmar? – Jag vet inte ännu. Vad jag blir alltså. Men jag skulle gärna bli bibliotekarie. – Ja, det skulle väl passa fint. Böcker e ju tysta och du behöver inte anstränga dej för att hitta på något att säga. – Ja, jo, fast det e inte precis det som lockar. Det e mer böckerna själva. Det är nåt särskilt med böcker, med det där att allt mellan himmel och jord kan rymmas mellan ett par pärmar.⁸⁷

Boel i *Boel och böckerna* går förvisso ännu i gymnasiet men funderar mycket på vilken väg hon skall gå för att nå fram till sitt drömyrke. Eftersom romanen är skriven på 1960-talet ser dock utbildningen annorlunda ut mot vad den gör idag:

Det är ungefär samma utbildning som för att bli lärare. Du tar först en akademisk examen. Jag har en magisterexamen med historia, litteraturhistoria och nordiska språk. Och sedan skall du gå elev vid ett bibliotek ett halvt år och så gå igenom bibliotekshögskolan en vinter i Stockholm. Men det kommer säkert ändras innan du hunnit så långt. Det är så mycket mer man borde ha fått lära sig. – Är det inte bara att låna ut böcker? – Man skall veta så mycket om böckerna och människorna, så rätt person får rätt bok. Om du verkligen vill bli bibliotekarie, så kan jag låna dig några småskrifter om det. Följ med in till stadsbiblioteket.⁸⁸

Thad E. Dickinson skriver i sin artikel om manliga bibliotekarier i engelskspråkig skönlitteratur att en negativ bild av bibliotekarien är den som i sin roll som vårdare och vakt över böckerna således ofta ser på biblioteksbesökarnas behov med likgiltighet, eller rentav ser ner på dem, deras smak och förmågor.⁸⁹ Den här teorin går att applicera på flera av de gestaltade bibliotekarierna i det undersökta materialet, både manliga och kvinnliga. Astrid i *Borta bäst* är frustrerad över låntagarna:

Jag ställer fram en massa böcker hela tiden och jag kan prata mej fördärvad om en bok, men så väljer dom bara en massa skit i alla fall. Du ska bara se vad dom lånar. [...] Hon nickar mot

---

⁸⁴ Höjer, s. 211f.

⁸⁵ Edqvist, s. 1

⁸⁶ Mazetti 124

⁸⁷ Hubendick 33f.

⁸⁸ Söderhjelm, s. 24f.

⁸⁹ Dickinson, s. 102

ungdomarna som står samlade kring datorn en bit bort. ”Och så dom där då. Idioter är vad dom är, hela bunten. Små äckliga, intoleranta, utbildade, trångsynta...glin!”⁹⁰

Även Höijers protagonist uttrycker aversion mot låntagare, om än en helt annan typ av låntagare:

Vad i helvete hade de där personerna här att göra! Det här var ett folkbibliotek – ingenting för överklassen. Vanligt folk – Vinterbadaren – folket från Finnstan – kåkarnas och arbetarbarackernas folk: det här var deras rum, inte några parasiters. Begrep de att de var i ett helgat rum? Ett helgat rum – folkbiblioteket. Vad i helvete? [...] De gamla underlägsenhets- och fattigdoms och misslyckandes känslorna vällde upp. Han hade kunnat få tårar i ögonen. Så gick de över. Istället infann sig en behaglig känsla av någonting överståndet. Han offrade en slant på socialismens altare; sen var han fri.⁹¹

Även den äldre bibliotekarien fru Uddesjö i *Boel och böckerna* tycker att biblioteksbesökarna kan vara ett störande inslag i arbetet:

Vad det vore skönt med ett bibliotek utan kunder, sa hon. Det är en gammal önskan, sa fru Uddesjö. Men så fortsätter man alltid och säger att nej, det vore nog rätt ledsamt i längden.⁹²

Dickinson skriver även att man kan se att den manliga bibliotekariestereotypen i litteraturen genom åren reflekterar arbetsmiljön; om arbetet är tråkigt och långsamt är även stereotypen sådan, när yrket under 1900-talet främst blev ett kvinnodominerat yrke blev även mannen betraktad som feminin.⁹³ Jag tolkar det som att de manliga bibliotekarierna Hjalmar och Henrik eventuellt ses som tråkiga. Feminina är svårare att uttala sig om. Vad som är tydligt är dock att de inte valt stereotypt manliga yrken där man arbetar med kroppen. De är även till stor del undergivna, vilket ofta också kan ses som stereotypt feminin egenskap.

När det gäller arbetsredskap såsom dator och kortkatalog som används i yrket nämns inte mycket i någon av romanerna. Det är de tryckta böckerna som står i centrum i såväl de äldre som de nyare romanerna. Att ta hand om böckerna, bokuppsättning, bokutlåning är vad som i huvudsak nämns. Visst läsfrämjande arbete samt referensarbete förekommer.

Boel:

Kunde detta någonsin bli tråkigt och enformigt? Det fanns så mycket böcker, och det kom ständigt fler. [...] Biblioteket var inte öppet på förmiddagen. Men då var det så mycket dom skulle städas och ordnas, och det var alltsammans Boels uppgift. Hon skulle räkna hur många böcker som lånats när biblioteket senast var öppet, hon skulle ställa upp böcker som lämnats tillbaka då, och hon skulle se till att hyllorna var någorlunda ordnade. Hon skulle lägga ut färsk nummer av tidningar och tidskrifter, som kommit med posten, och hon skulle försöka spåra upp beställda böcker. Hon skulle föra in nya låntagare i kortregistret, och hon skulle skriva ut låntagarkort och mycket annat. En del av arbetet verkade onödigt invecklat, och hon försökte hela tiden hitta på förenklingar. [...] Småningom började Boel verkligen fatta hur mycket kunskaper och känslor, nyttigheter och äventyr det fanns i böckerna omkring henne. [...] Det var ett fruktansvärt viktigt arbete, det gällde alltid att hitta rätt bok.⁹⁴

Desirée:

---

⁹⁰ Kadefors s. 95f.

⁹¹ Höijer, s. 271f.

⁹² Söderhjelm, s. 51

⁹³ Dickinson, s. 108

⁹⁴ Söderhjelm, s. 64f.

Jag lät mig uppslukas av arbetet, planerade barnteatervecka, lät lokala konstnärer illustrera sagor tillsammans med barn, började försöka påverka kommunpolitiker till nya kultursatsningar, - det slutade nästan med att jag hamnade på en partilista. Jag tror jag fick ett prydligt litet rykte om mig att vara en idérisk person som fick saker gjorda.⁹⁵

Astrid:

Ofta sitter jag i min favoritfåtölj och betraktar henne medan hon arbetar, den stora kroppshyddan som rör sig under tygerna, svettpärlorna i pannan, den maniskt arbetande munnen. Hon pratar och pratar, hela dagarna pratar hon med folk [...], en dag med en kvinna i trettioårsåldern som har sin okoncentrerade treåring med sig. Det verkar inte som om Astrid märker att barnet gnäller och vill därifrån och att mamman inte kan koncentrera sig på samtalet. Astrid bara fortsätter prata om boken som hon håller i sin hand, med allt högre röst för att överrösta barnet och med en intensitet som om det gällde livet. Vem som helst som bevittnade scenen skulle bli misstänksam och undra om de just idag är på besök från någon nämnd för att inspektera personalen. Till slut nästan sliter mamman boken ur händerna på Astrid. Innan hon försvinner ut med den gnällande ungen lägger hon ifrån sig boken på en hylla.⁹⁶

Det förekommer även att bibliotekariekaraktärernas yrkesval blir ifrågasatta av en oförstående omgivning, troligtvis mycket på grund av stereotypen som säger att det är ett tråkigt och dammigt arbete, och att de behöver ofta försvara sitt yrkesval:

[Vännen Britt till Ebba, min anm.] Tycker du inte att det är ett jäkla slavgöra att traska här varenda morgon och varenda eftermiddag, samma tider, samma gator, samma trista ansikten, samma idiotiska jobb...⁹⁷

När Ebba märkte, att tal om hennes arbete plågade honom [Mikael, den nye maken], slutade hon med sitt intresserade prat om dagens händelser på biblioteket. Mikael kom numera aldrig upp, även om han var i stan, och han följde henne inte längre till tåget om morgnarna.(229)

Boel:

Han försöker skrämman mig och säger att det är dammigt och tråkigt att arbeta på bibliotek. Varför tror alla det? Varför försöker de avskräcka en, om man äntligen har hittat rätt yrke? De skulle inte själva trivas med det. Och de kanske är litet rädda. Så där mycket böcker, så där mycket kunskap, det kan verka nästan skrämmande på den som inte läser. De tror till sist att du känner till hemliga böcker, så att du vet allt, också om framtiden. Är du kvar på biblioteket så länge att du blir gråhårig, så kommer de efter stängningsdags och ber att du ska skaffa dem sjätte Mosebok.⁹⁸

---

⁹⁵ Mazetti, s. 158

⁹⁶ Kadefors, s. 78

⁹⁷ Edqvist, s. 23

⁹⁸ Söderhjelm, s. 133

5. Jämförande diskussion

Det här avsnittet består av en jämförande diskussion kring analysen i kapitel 4. Som tidigare angivits är syftet med den här uppsatsen att undersöka hur bibliotekarier gestaltas i svensk skönlitteratur, samt huruvida det går att uttyda någon skillnad mellan den äldre respektive den nyare skönlitteraturen. Hur gestaltas bibliotekarierna i den analyserade skönlitteraturen? Är gestaltningen av dem mestadels positiv, negativ eller neutral? Finns det några tydliga skillnader i hur bibliotekarier gestaltas i nyare och äldre svensk skönlitteratur? Om så är fallet; vilka är de? Stämmer gestaltningen in på de stereotyper som framträder i tidigare forskning?

Målet har inte, med tanke på det ringa antalet undersökta romaner, varit att försöka ge en generaliserande bild utan snarare att försöka få en bild av hur bibliotekarier kan gestaltas vid olika tidsperioder i Sverige. Urvalet av romanerna kan givetvis diskuteras. Kanske hade det varit ännu mer intressant att exempelvis låta tidsskillnaden mellan den nya och den äldre litteraturen vara ännu större. Anledningen till att det inte blivit så är dels att yrket, dess utbildning och förutsättningar såg annorlunda ut på exempelvis 1700- och 1800-talet. Det är dessutom folkbiblioteket och folkbibliotekarien som legat till grund för den svenska bibliotekariestereotypen och folkbiblioteket som institution blev inte verklighet förrän under tidigt 1900-tal i och med Valfrid Palmgren, som fått sin inspiration från de amerikanska *public libraries*.⁹⁹ Det har dessutom inte varit helt lätt att få vetskap om äldre svensk skönlitteratur där en bibliotekarie, eller motsvarande, figurerar och tar tillräckligt stor plats i handlingen för att det skall vara möjligt att göra en analys.

Mitt ursprungliga och tyvärr fördomsfulla antagande var att de tidsmässiga skillnaderna skulle vara tydliga, samt att bilden av bibliotekarien skulle vara mer nyanserad i den nyare litteraturen i förhållande till den äldre. Så har det inte varit. Kanske kan jag tidvis känna att de äldre romanernas karaktärer till och med bjudit på mer nyanserade karaktärer, med ett liv som inte enbart definierats utifrån deras yrke. Det här är förstås en definitionsfråga. Samtidigt kan man besvara frågeställningen huruvida de bilder och stereotyper som presenterats i tidigare forskning och de mönster som finns där kan återfinnas hos karaktärerna i de sex romaner som analyserats i denna uppsats på ett jakande sätt. Bilderna som återkommer i den tidigare forskningen är inte ensidiga i och med att det finns fler än en variant av bibliotekariestereotypen, men i de flesta fall har jag funnit motsvarande exempel i romanerna.

Gällande utseende finns olika varianter representerade. Lite överraskande är att två av protagonisterna, i *Boel och böckerna* (1964) och *Kamrathustru* (1964), tydligt beskrivs som mycket attraktiva unga kvinnor, samt moderna för sin tid. Grant Burns är den enda som talar om gestaltning av bibliotekarier som unga, vackra och attraktiva.¹⁰⁰ Dock finns i båda dessa romaner äldre kvinnliga bibliotekarier som mer motsvarar den allra vanligaste och utbredda stereotypen som en äldre kvinna, med glasögon och som är konservativt klädd. Min tolkning är att dessa två kontrasterande bilder är författarnas sätt att försöka ge en mer nyanserad bild, att bibliotekarien inte nödvändigtvis måste vara en grå, dammig, tantig och tråkig kvinna, utan lika gärna kan vara ung, fräsch, attraktiv och mångfacetterad. I två av de nyare romanerna, *Borta bäst* (2009) och *Grabben i graven bredvid* (1998) känns stereotypen tydligare igen hos protagonisterna. Astrid i *Borta bäst* kan ses som en lite mer uppdaterad version av den äldre

---

⁹⁹ Rydbeck, s. 128f.

¹⁰⁰ Burns, s. 2

kvinnan i knut, glasögon och konservativa kläder. Hon är istället en så kallad ”kulturtant”, klädd i stora kaftanliknande, svarta kläder (kanske från Gudrun Sjödén), kort färgat hår och uttrycksfulla smycken. Desirée i *Grabben i graven bredvid* är förvisso lite yngre, men beskrivs som klädd i tråkiga, intetsägande kläder. Hon är en ”beige” människa som inte bryr sig så mycket om vad omvärlden tycker om hennes utseende. När det kommer till de två manliga protagonisterna som finns representerade både i en äldre och en nyare roman finns inte lika ingående beskrivningar i den tidigare forskningen om dennes utseende, förutom att de oftast beskrivs som lite feminina. Här ser bilden ganska likartad ut. De studerar båda ingående sitt eget utseende i spegeln samt är mycket osäkra på sitt utseende, eller anser rentav att de är fula.

Vanliga drag hos bibliotekarier i skönlitteratur är enligt den tidigare forskningen att de framställs som ”kunskapens väktare” samt att deras viktigaste mål i livet är att få sina medmänniskor att upptäcka värdet att läsa, och då i synnerhet ”god litteratur”. Yrket framställs även som ett kall. Det är även vanligt att bibliotekarien använder såväl fritid som arbetstid åt läsning. Bibliotekarien lever för att läsa och hon älskar även att organisera och systematisera.¹⁰¹ Även i det här avseendet framstår inga tydliga skillnader mellan äldre och nyare skönlitteratur. Läsintresset och intellektet är framträdande hos alla protagonisterna. Astrid är nästintill manisk i sin strävan att få biblioteksbesökarna att läsa samt läser mycket själv, Boel läser mycket på sin fritid, vill hålla på med böcker samt hjälpa andra att hitta rätt. Desirée är en allmänbildad kulturkonsument, Ebba beskrivs som en intellektuellt lagt kvinna. Hjalmar har tagit sin tillflykt till böckernas och kunskapens förunderliga värld då omgivningen upplevs som oförstående och skrämmande och för Henrik gav böckerna honom åtminstone förr i tiden ”lyckorus, salighetstillstånd, ljuva sälla förnimmelser.”¹⁰²

Något annat jag tycker mig se i flera romaner, både äldre och nyare, är någon grad av neurotiskhet hos karaktären, i *Befriaren* benämnd som överspändhet. I *Norstedts svenska synonymordbok* kan neurotisk även benämnas som nervsjuk, nervös, överkänslig, komplexfylld, traumatisk, missanpassad och splittrad. I Bra Böckers Lexikon beskrivs neuros som en godartad psykisk störning som i grunden beror på psykologiska och sociala förhållanden.¹⁰³ Det här kan dock bero på dittills omedvetna inre konflikter som bortträngts. I synnerhet hos Henrik i *Befriaren* (1956) samt Astrid i *Borta bäst* (2009) uppvisas drag av mental instabilitet. Det här kan ha att göra med bilden av bibliotekarien som känslig, introvert och dyster. Henrik har en mycket melankolisk läggning. Detta drag förstärks sedan i romanen och utvecklas till nästintill psykotiska drag efter att någon skämtat med honom om att han ser ut som en typisk mördare. Han börjar få allt mer mörka fantasier, hallucinationer och ångest och får ofrivilliga tankar om att döda grannkvinnan, som han åtrår och samtidigt föraktar eftersom han upplever att hon bjuder ut sig och därför skadar sin son. Dessa fantasier skakar honom djupt. Astrid i *Borta bäst* (2009) blir djupt uppgiven då hon inte kan få omgivningen att förstå tjuvningen med att läsa. Hela hennes liv tycks stå och falla med om hon lyckas få andra att läsa. Det ligger även andra problem i bakgrunden. Astrid är frånskild och känner sig ensam och missförstådd. Tillslut börjar hon ta sig ur sin livskris och sin utbrändhet och säger upp sig från biblioteksarbetet. Även Hjalmar i *Den oskuldsfulle bibliotekarien* (2008) uppvisar liknande drag: ”Hjalmars försvar var liksom sköldpaddans att dra sig inom sittskal. [...] Till skillnad mot sköldpaddans hade han inget hårt skal. Han lät sig passivt formas av omgivningens ganska obarmhärtiga tryck.”¹⁰⁴ Han beskrivs även inledningsvis som en enstöring med bristande sociala förmågor.

---

¹⁰¹ Rydbeck, s. 123

¹⁰² Höijer, s. 16

¹⁰³ Bra Böckers Lexikon 1995. Band 17, s. 34

¹⁰⁴ Hubendick, s. 8

Ett annat vanligt tema är den slumrande personligheten som plötsligt vaknar till liv. Det här sker i princip hos alla förutom hos Boel och Henrik. För Desirée är det mötet med lantbrukaren Benny och passionen som därefter uppstår, som får henne att blomstra. Likaså för Ebba vid mötet med Mikael. Samma utveckling sker även hos Hjalmar när han vågar närma sig det motsatta könet samt hos Astrid när hon raggar upp en man. Gemensamt för alla är att mötet med kärleken, vilket tar bort deras sedan tidigare centrala fokus på biblioteket och böcker, och att detta får dem att må bättre och finna andra värden i livet. Kanske är budskapet att man skall försöka leva i verkligheten och inte enbart gömma sig i böckernas värld.

När det kommer till yrkesidentitet kan yrkesvalet sägas hänga starkt ihop med intresset för läsning och böcker. Det framställs, åtminstone inledningsvis, som ett kall snarare än ett simpelt yrkesval. Det här gäller mer eller mindre för alla karaktärerna. Som Rydbeck skriver är det förmodligen också så att om en skönlitterär författare vill skildra en intellektuell person (oftast en kvinna) görs denne ofta till en bibliotekarie vars huvudsakliga syfte är att understryka dennes intellektuella läggning samt att hen är grå och tråkig. Arbetsuppgifterna beskrivs inte så ingående, åtminstone inte de inre uppgifter som inte syns för omvärlden. Det skrivs om bokuppsättning, utlån, referensarbete, läsfrämjande, sagostunder för barn och så dylikt. Datorer nämns inte i de nyare romanerna, åtminstone inte som ett redskap som används av bibliotekarierna själva. Dock framställs de fiktiva bibliotekarierna ofta som intellektuella, vilket är positivt.

De bilder som framkommer av bibliotekarierna inom den analyserade skönlitteraturen är inte helt och hållet ensidiga, det finns subtila skillnader men de har också mycket gemensamt. Det går inte att göra en enkel bedömning och säga att bilden förändrats till att bli mer nyanserad, vilket jag inledningsvis trott. Bilden förblir dock ganska grå, för att inte säga negativ, även om de fiktiva bibliotekarierna ibland uppvisar överraskande drag. Man kan dra slutsatsen att stereotypen i allra högsta grad lever kvar och fortsätter att traderas inom populärkulturen. Bibliotekarien är ofta en småtrist och bekymrad person som är präglad av den till synes instängda plats som biblioteket ofta skildras vara. Det här kan även säga något om hur omvärlden i realiteten ser på bibliotekarier. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om att man inom fiktion ofta använder sig av stereotyper för att på ett enklare sätt kunna ge en uppfattning om vem personen som gestaltas är. Stereotyperna som framträder kan bygga på faktisk kunskap men det är även viktigt att vara medveten om att de utgör en simplificerad version av verkligheten. Skönlitteraturen kan i det här fallet tjäna som ett verktyg för att åskådliggöra företeelser, synen på bibliotekarier samt vad denna syn eventuellt får för inverkan på yrkets status. Den enkelspåriga bild som omvärlden ibland har kan säkerligen bland annat ha att göra med att omgivningen inte vet så mycket om yrkets alla arbetsuppgifter då mycket utförs bakom stängda dörrar. Det är därför av värde att undersöka och försöka förstå hur dessa, inte sällan negativa, bilder uppkommit för att sedan eventuellt kunna förhålla sig till dem.

6. Sammanfattning

Undersökningen grundar sig på tre svenska romaner utgivna 1945, 1956 och 1964, respektive tre svenska romaner utgivna 1998, 2008 och 2009. Syftet har varit att undersöka hur bibliotekarier gestaltas i svensk skönlitteratur, samt göra en jämförelse mellan den äldre och den nyare skönlitteraturen. Vilka bilder av bibliotekarien och dess yrkesroll är enligt tidigare forskning vanligast? Vilka bibliotekariebilder gestaltas i den analyserade skönlitteraturen? Är

gestaltningen mestadels positiv, negativ eller neutral? Finns det några tydliga skillnader i hur bibliotekarien gestaltas i nyare och äldre svensk skönlitteratur? Om så är fallet; vilka är de? Stämmer skildringarna in på de stereotyper som framträder i tidigare forskning?

Jag har med hjälp av kvalitativ innehållsanalys kodat relevanta textstycken och indelat dem i kategorierna *utseende, personlighet och yrkesidentitet*.

I min undersökning har jag funnit att bibliotekarien ofta framställs som en intellektuell älskare av böcker. Yrket är således ett slags kall. I den tidigare forskningen nämns flera varianter av bibliotekariestereotypen och det har varit möjligt att finna minst en motsvarighet i materialet som analyserats i denna uppsats. Jag har funnit exempel på bibliotekarien som färglös, medelålders, tantig, "kulturtant", nervös, känslig, överspänd, neurotisk, nedlåtande mot biblioteksbesökare. Överlag är bilden ganska negativ. Dock finns det undantag, med bibliotekarien som framställts som attraktiva och, för sin tid, moderna. Värt att notera är då att de i dessa fall rört sig om den äldre kategorin av romaner. Den fiktiva bibliotekarien gestaltas ofta som en person som känner ett stort behov av att försöka få sin omgivning att läsa. De stöter även på omgivningens oförstående och måste inte sällan försvara sitt val av yrke. Ett annat vanligt tema är den slumrande personligheten som vaknar till liv, mestadels p.g.a. att den gestaltade bibliotekarien finner kärleken och/eller andra värden i livet än sitt yrke och böcker. När det kommer till yrkesidentitet kan yrkesvalet sägas hänga starkt ihop med intresset för läsning och böcker. Det framställs, åtminstone inledningsvis, som ett kall snarare än ett simpelt yrkesval. Det här gäller mer eller mindre för alla karaktärerna. Gällande frågeställningen som rör huruvida det går att uttyda någon skillnad i hur bibliotekarien gestaltas i den nya respektive den äldre skönlitteraturen finns det ingen tydlig skillnad.

7. Käll- och litteraturförteckning

7.1 Primärkällor

Edqvist, Dagmar (1945). *Kamrathustru*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Hubendick, Bengt (2008). *Den oskuldssulle bibliotekarien: Bara en enkel berättelse*. Stockholm: Björntryck Offset.

Höijer, Björn-Erik (1956). *Befriaren*. Stockholm: Bonniers.

Kadefors, Sara (2009). *Borta bäst*. Stockholm: Pocketförlaget.

Mazetti, Katarina (1998). *Grabben i graven bredvid*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.

Söderhjelm, Kai (1964). *Boel och böckerna*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

7.2 Sekundärkällor

Axelsson, Linda H. (2008). *Okyssta jungfrur i beigebruna kläder. Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur*. Borås: Magisteruppsats.

Bridges, Karl (2003). *Expectations of Librarians in the 21st Century*. Westport: Greenwood Press.

Burns, Grant (1998). *Librarians in Fiction. A Critical Bibliography*. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Dickinson, Thad E. (2003): *Looking at the Male Librarian Stereotype*, *The Reference Librarian*, 37:78, 97-110

Jonasson, Anneli & Lindberg, Lillemor (1999). *Yrket bibliotekarie, för mig växer det hela tiden. Folkbibliotekariers uppfattningar om och upplevelser av sitt yrke- en kvalitativ studie med drag av life history*. Borås: Magisteruppsats.

Järv, Harry (1991). *Bibliotekarieryrket. Tradition och förändring*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Lagerqvist, Birgitta & Larsson, Christina (2007). *Du ser inte ut som en bibliotekarie! Kläder och identitet i bibliotekarieryrket*. Borås: Magisteruppsats.

Lodin, Barbro (2005). *Är du kvar på ditt gamla dammiga bibliotek? Bilden av bibliotekarien i svensk skönlitteratur 1982-2002*. Borås: Magisteruppsats.

- Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven & Göransson, Sverker (1999). *Den svenska litteraturen. 3, Från modernism till massmedial marknad: 1920-1995*. Stockholm: Bonnier
- Nauratil, Marcia J. (1989). *The Alienated Librarian*. New York: Greenwood Press.
- Neuros (1995). Ingår i *Bra Böckers Lexikon*. Bd 17. Höganäs: Bra Böcker. S. 34.
- Norstedts svenska synonymordbok* (1992). Stockholm: Norstedts.
- Peresie, Michelle & Alexander, Linda B. (2005). *Librarian stereotypes in young adult literature*. Young Adult Library Services 4.1
- Rydbeck, Kerstin (2003). Från argstint tråkmåns till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotypen i modern fiktionsprosa och dess ursprung. Ingår i Rydbeck, Kerstin, red. *Från handskrift till XML: Informationshantering och kulturarv: Humanistdagarna vid Uppsala universitet 2002*. Uppsala: Uppsala universitet. S 107-146.
- Stereotyp (1995). Ingår i *Bra Böckers Lexikon*. Bd 21. Höganäs: Bra Böcker. s. 329.
- Thomas, Barbro (1991). Status efter lön och kön. Ingår i Järv, Harry, red. (1991). *Bibliotekarieyrket. Tradition och förändring*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Thorn Wollnert, Camilla (2003). *Att arbeta med kultur- och fritid: en studie av professioner I förändring*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Widenberg, Anette (2000). *Snipig tant eller lärdomsgigant? En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarier i skönlitteraturens värld*. Uppsala: Kandidatuppsats.
- Wildemuth, Barbara M. (2009) *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*. Westport: Libraries Unlimited.
- Wilson, Pauline (1982). *Stereotype and status. Librarians in the United States*. Westport: Greenwood Press.
- Yontz, Elaine (2000). Librarians in Children's Literature, 1909-2000. Ingår i Arant, Wendi & Candace R. Benefiel (red.) *The Image and Role of the Librarian*. The Reference Librarian, nr 78. Binghamton: The Haworth Press, Inc.